

มโนทัศน์เกี่ยวกับแม่น้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ของ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์¹

พิชามญชุ์ วรรณชาติ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับแม่น้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ โดยศึกษาจากรวมบทกวีนิพนธ์จำนวน 5 เล่มคือ 1. บ้านแม่น้ำ 2. พันฝน เพลงน้ำ 3. แม่น้ำรำลึก 4. แม่น้ำเดียวกัน และ 5. แม่น้ำที่สาบสูญ ผลการศึกษาพบว่า มโนทัศน์หลักที่เกี่ยวกับแม่น้ำที่ปรากฏในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ มีดังนี้คือ 1. แม่น้ำเป็นแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต และเชื่อมโยงกับมารดาผู้ให้กำเนิด 2. แม่น้ำแฝงหลักปรัชญาชีวิต โดยกวีเน้นประเด็นที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ และอิงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา 3. แม่น้ำเป็นสื่อถึงอดีต วิถีชีวิตชนบท รากเหง้าและตัวตนของกวี 4. แม่น้ำเผยด้านมืดในจิตใจของมนุษย์ คือพฤติกรรมการทำลายธรรมชาติ และทำลายความเป็นมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งการมองไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและมนุษย์ และ 5. แม่น้ำกับการสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติของกวี ทั้งแม่ แม่น้ำ และประสบการณ์ในวัยเยาว์ล้วนมีผลหล่อหลอมให้กวีเลือกใช้ชีวิตแบบสวนกระแส และเลือกอาชีพเป็นคนเขียนหนังสือ

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประเทศไทย

punchikaw@yahoo.com

บทความวิจัย

รับบทความ: 22 ตุลาคม 2565

แก้ไขบทความ: 2 มกราคม 2566

ตอบรับ: 21 มีนาคม 2566

คำสำคัญ กวีนิพนธ์ มโนทัศน์ แม่น้ำ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา TH782 สัมมนา กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ในที่นี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. นิตยา แก้วคัลณา อาจารย์ประจำรายวิชาที่ช่วยกรุณาให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนบทความวิจัยเรื่องนี้

The Concept of Rivers in Poetry Collections

by Rewat Panpipat

Pichamon Wannachat

Abstract

This study explored concepts of rivers in five poetry collections by Rewat Panpipat: *Ban Mae Nam (Village by the water)*; *Phan Phon Pleng Nam (A Thousand Raindrops of Memories and Life Currents)*; *Mae Nam Ram Luek (Reminiscence of the River)*; *Mae Nam Deaw Kan (The Headwaters)*; and *Mae Nam Tee Sap Soon (The Missing River of Consciousness)*. Findings revealed concepts of rivers as 1) a source and nurturer of life metaphorically termed mothers of all living creatures; 2) treasures filled with life philosophy, with the relationship between life and nature emphasized according to Buddhist teaching; 3) a reflection of the past, rural lifestyles, and the author's identity; 4) a revelation of darkness in human minds harming nature and humanity while negligently failing to recognize their values; and 5) an autobiographical self-portrait of motherhood, rivers, and childhood experiences influencing life choices against the consensual mainstream and the decision to pursue a writing career.

Faculty of Liberal Arts
Thammasat University
Thailand

punchikaw@yahoo.com

Research Article

Received: 22 October 2022

Revised: 2 January 2023

Accepted: 21 March 2023

Keywords: Thai poetry, concepts, rivers, Rewat Panpipat

1. บทนำ

ทุนนิยมและบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนคำนึงถึงผลกำไรขาดทุนเป็นปัจจัยหลัก ผู้คนในสังคมดูเหมือนจะมองข้ามสิ่งสำคัญในชีวิต และขาดความละเอียดอ่อนในจิตใจ มองทุกอย่างแบบแยกส่วน และเกิดวิกฤตในโลกธรรมชาติ อีกทั้งยังเกิดวิกฤตทางวัฒนธรรม ซึ่งล้วนมีผลต่อการเกิดวิกฤตทางจิตวิญญาณ เมื่อย้อนกลับมาดูแวดวงวรรณกรรม เห็นได้ว่าวรรณกรรมแนวสร้างสรรค์มักจะเสนอแนวคิดที่ทวนกระแสโลกาภิวัตน์ พร้อมกับชักชวนให้ผู้คนหันกลับมาพิจารณาและให้คุณค่ากับความจริง ความงาม และความดีที่มีอยู่ในวิถีดั้งเดิม แม้งานบางประเภทเช่นกวีนิพนธ์ที่มักไม่เป็นที่นิยมอ่าน เพราะการอ่านกวีนิพนธ์ยังเรียกร้องคุณภาพในการอ่านของผู้อ่าน ทั้งนี้เป็นเพราะการสื่อสารที่ซับซ้อนมิได้ตรงไปตรงมา เป็นสิ่งที่ผู้อ่านต้องพบเสมอ (رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2549, น. 68) สิ่งเหล่านี้เรียกร้องคุณภาพในการอ่านของผู้อ่าน และอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการสร้างและเสพกวีนิพนธ์ แต่ “กวีนิพนธ์ยังคงมีบทบาทที่สำคัญอยู่ในการเสริมสร้างปัญญา เตือนสติสังคม และสร้างความหฤหรรษ์ให้แก่มหาชน” (เจตนา นาควัชระ, 2549, น. 263)

อย่างไรก็ตาม ผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมส่วนหนึ่งก็ยังคงมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้อ่านที่มีจำนวนน้อยนั้น รวมทั้งเชื่อมั่นในพลังอำนาจของวรรณกรรม ความเชื่อมั่นเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งในการหล่อเลี้ยงปฏิกิริยาการสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์ ดังเช่นบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ กวีซีไรต์ผู้มียางานสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ผลงานประเภทรวมบทกวีนิพนธ์มีจุดเด่นที่การแสดงตัวตนในหลายด้าน เช่น การโยเยหาและถวิลหาอดีต การใช้รูปแบบเรื่องเล่าเพื่อแสดงสำนึกความเป็นตัวตน รวมทั้งการใช้ธรรมชาติเช่นแม่น้ำเป็นสื่อ ในรวมบทกวีนิพนธ์เล่มแรก “บ้านแม่น้ำ” กวีได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับแม่น้ำ ซึ่งเปรียบเสมือนพาหนะในการย้อนกลับ

ไปสู่ความทรงจำในอดีตใน คำนึงถึง - “บ้านแม่น้ำ” ซึ่งเป็นบทที่เปรียบเสมือนคำนำของหนังสือเล่มนี้ กวีรำพึงถึงชีวิตของตนในอดีต ตั้งแต่วัยเด็ก วัยเรียน และวัยหนุ่ม ซึ่งมีแม่น้ำเป็นตัวขับเคลื่อนให้เห็นว่าทุกอย่างได้ไหลผ่านไปและไม่ย้อนกลับว่า

สะพานไม้เก่า ๆ ในความฝัน ฉันนั่งห้อยขาอยู่ที่นั่น เบื้องล่างคือสายน้ำไม่หวนคืน
ท้องทุ่งในความฝันกว้างไกลเกินจริง ฉันกลายเป็นเด็กชายไม่เพียงสาของบ้านไม้เก่า ๆ
ริมน้ำ... ความเป็นลูกแห่งติดแม่ทำให้ถูกล้ออยู่เสมอ ๆ ว่า ฉันน่าจะเกิดมาเป็นลูกผู้หญิง
เวลาอนอนต้องนอนกอดแม่ แล้วสายน้ำก็ไหลผ่านไป...

ความรักในวัยเรียนช่างแสนบริสุทธิ์... ความรักในวัยเรียนออกดอกออกผล
อยู่ในความทรงจำ ให้นกตัวน้อย ๆ ได้ร้องเพลงอยู่ในหัวใจ ดอกตะแบกร่วงลงซบทางกรวด
สายเล็ก ๆ ในเดือนเมษา ดั่งฝนสีม่วงของการจากพราก ฉันก้าวเดินออกจากรั้วโรงเรียน
แล้วสายน้ำก็ไหลผ่านไป...

หัวใจคนหนุ่มได้พราวฉันจากบ้านไม้เก่า ๆ ริมน้ำ น้ำตาของแม่คือแก้วมณี
ที่สูงค่า ประตुरองานเปิดรอฉันอยู่ ร้านเหล้าบรรยากาศป่าเถื่อน ห้องเช่ายัดทะนาน
เพื่อนรักที่คอยใส่ใจดูแลทั้งเรื่องการกินการอยู่... แล้วสายน้ำก็ไหลผ่านไป... จดหมาย
ฉบับแล้วฉบับเล่าที่ฉันเขียนถึงแม่ ฉันยังยืนยันกับแม่เหมือนเดิมว่า ฉันเลือกเป็น
คนเขียนหนังสือที่ยากจน กระทั่งบัดนี้...

สะพานไม้เก่า ๆ ในความฝัน ฉันนั่งห้อยขาอยู่ที่นั่น เบื้องล่างคือสายน้ำ
ไม่หวนคืน...

(เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์, 2538)

ข้อเขียนข้างต้น กวีจะใช้แม่น้ำหรือสายน้ำเป็นสื่อเชื่อมร้อยระหว่างอดีตกับ
ปัจจุบัน และเล่าเรื่องแบบกระแสน่าสนใจ โดยใช้มุมมองของตนบรรยายและเล่าเรื่อง
ไปตามลำดับช่วงเวลา ในขณะเดียวกันเรื่องราวที่ผ่านมาก็แฝงถึงการเรียนรู้ชีวิต
ไปพร้อม ๆ กับความเป็นอนิจจัง แต่สิ่งหนึ่งที่กวียังยึดมั่นเสมอมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน
ก็คือการเขียนหนังสือ ดังที่เขายืนยันอย่างหนักแน่นกับแม่ของเขาว่า “ฉันเลือกเป็น

คนเขียนหนังสือที่ยากจน กระทั่งบัดนี้...” ข้อความนี้ชี้ให้เห็นปฏิภาณของกวีคือ แม้ว่างานที่กวีทำจะเป็นงาน “เขียนหนังสือที่ยากจน” และไม่สามารถตอบสนองความต้องการในปัจจุบันได้อย่างอาชีพอื่น แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในอุดมคติอันแข็งแกร่ง และแสดงความเชื่อมั่นในคุณค่าของกวีนิพนธ์ด้วยเช่นกันที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนให้เกิดสังคมอุดมคติได้

นอกจากนี้ รวมบทกวีนิพนธ์หลายเล่มของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ จะใช้ชื่อเรื่องที่มีคำว่าแม่น้ำหรือน้ำ ไม่ว่าจะเป็นบ้านแม่น้ำ, พันฝน เพลงน้ำ, แม่น้ำรำลึก, แม่น้ำเดียวกัน และแม่น้ำที่สาบสูญ และเนื้อหาของบทประพันธ์มีแม่น้ำเป็นส่วนประกอบ การใช้แม่น้ำเป็นเครื่องมือสื่อสารเช่นนี้เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งที่สื่อแนวคิดของกวีว่าการใช้ชีวิตที่ผูกพันและกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นชีวิตที่มีคุณค่า อีกทั้งกวียังให้ความสำคัญกับการแสวงหาการเติบโตและการพัฒนาข้างใน ซึ่งบางครั้งต้องมีแม่น้ำและธรรมชาติเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ดังนั้นบทความวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาว่ากวีแสดงมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับแม่น้ำในมิติใด และใช้แม่น้ำเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นวิจารณ์ญาณของผู้อ่านอย่างไร

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เมื่อสำรวจเอกสารการศึกษา มีผู้ที่สนใจศึกษางานประพันธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ในหลากหลายประเด็น โดยเฉพาะการถวิลหาและโหยหาอดีต รวมทั้งการศึกษาเรื่องมโนทัศน์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

งานวิชาการ 2 เรื่องที่เน้นจุดเด่นในงานของเรวัตร์ว่าเป็นการถวิลหาและโหยหาอดีตคืองานของอุบลนภา อินพลอย (2551) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การถวิลหาอดีตในวรรณกรรมของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์” ผลการศึกษาที่ได้คือ ภาพสะท้อนการถวิลหาอดีตในวรรณกรรมของเรวัตร์มี 2 ประเภท คือ การถวิลหาอดีตของผู้เขียน และการถวิลหา

อดีตของตัวละคร ส่วนวิธีการนำเสนอภาพสะท้อนการวิพากษ์อดีต ผู้เขียนใช้มุมมองในการเล่าเรื่องประกอบด้วยการเล่าอดีตแบบใช้สรรพนามทั้งบุรุษที่ 1 2 3 การใช้ภาษาประกอบด้วยการสรรคำ การใช้อุปลักษณ์ และการใช้สัญลักษณ์ การนำเสนอภาพสะท้อนการวิพากษ์อดีตมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 3 ประการคือ 1. ชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตในอดีต 2. เสนอให้นำหลักปรัชญาชีวิตของผู้คนในอดีตมาปรับประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ และ 3. นำภาพในอดีตมาปดอบประโลมและเป็นการกำลังใจแก่ผู้คนให้ยืนหยัดต่อสู้กับอุปสรรคที่อาจต้องเผชิญในวิถีชีวิตปัจจุบัน การศึกษาของอุบลวรรณทำให้เห็นว่า การวิพากษ์อดีตยังเป็นจุดเด่นและจุดยึดในงานประพันธ์ของเรวัตร์

ส่วนบทความเรื่อง “มาตุคามสำนึกและการโหยหาอดีตในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์” ของธัญญา สังขพันธานนท์ (2558) ได้ศึกษาความสำนึกในถิ่นที่และการโหยหาสถานที่ที่ปรากฏในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ 4 เล่ม ธัญญาพบว่า กวีใช้ความผูกพันกับสถานที่และความสำนึกในแผ่นดินเกิดที่เป็นท้องทุ่งชนบทแบบภาคกลาง มาเป็นสื่ออารมณ์ที่ถ่ายทอดในงานเขียนแบบการโหยหาอดีตและมีสาระสำคัญที่การรำลึกถึงวัยเยาว์ ผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในบทประพันธ์ สำนึกในถิ่นที่และการโหยหาอดีตของกวียังเป็นวิธีการสำคัญที่ทำให้กวีได้นำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นมโนทัศน์ของกวีที่มีต่อธรรมชาติว่าเปรียบเสมือนมารดาที่เป็นทั้งผู้ให้กำเนิด โอบอุ้ม และค้ำจุนทุกสรรพสิ่ง อีกทั้งการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีธรรมชาติและวิถีชนบทเป็นวิถีที่ดีงาม ทั้งสงบ ปลอดภัยพอเพียง เป็นวิถีไทยแต่เดิม และยังเป็นวิถีไทที่น่าพาชีวิตให้เป็นอิสระจากโลกทุนนิยม นอกจากนี้ ธัญญายังจัดให้รวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์อยู่ในกลุ่มวรรณกรรมสีเขียวตามแนวคิดของสำนักคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

ความโดดเด่นและความเป็นตัวตนของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ที่สามารถวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีหรือแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศผ่านบทประพันธ์

ปรากฏในงานวิจัยของบรรจง บุรินประโคน (2561) ผู้วิจัยได้ศึกษา “ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์” ในรวมบทกวีนิพนธ์ 7 เล่ม ปรากฏว่า บทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ โดยรวมนั้นมีลักษณะร่วมที่การให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นที่ในการก่อเกิดตัวตนเชิงนิเวศของกวี ผ่านการใช้ภาษาและการเล่าเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและตระหนักในการให้ความสำคัญกับธรรมชาติ อันเป็นส่วนสำคัญของการนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศ ในขณะเดียวกันกวีก็ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันแบบมิตร การให้ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ ในส่วนพัฒนาการของกวีที่นำเสนอตัวตนผ่านงานประพันธ์ บรรจงพบว่าช่วงหลังกวีนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศในระดับที่กว้างขึ้นคือมองว่าทุกสรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนนำไปสู่การตระหนักรู้ตัวตนแห่งจิตวิญญาณ

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่ปรากฏในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์คือ ความสัมพันธ์และแนวคิดเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับธรรมชาติ กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค (2551) ได้ศึกษาเรื่อง ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย สำหรับเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ก็เป็นหนึ่งในกวีที่กอบกาญจน์นำมาศึกษาในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ผ่านรวมบทกวีนิพนธ์ทั้งหมด 4 เล่ม กอบกาญจน์พบว่าแม้เรวัตร์จะเป็นกวีรุ่นใหม่และปฏิเสธการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่ก็ยังแสดงความสำนึกในหน้าที่เชิงจริยธรรมของกวีว่าเป็นผู้บำรุงเลี้ยงความดีงาม กวีโน้มน้าวให้เห็นความสำคัญของการมองโลกด้วยสายตาของเขา ที่เก็บรับความผันจากธรรมชาติโดยเฉพาะแม่น้ำ มาเป็นพลังในการหล่อเลี้ยงชีวิตและสร้างสรรค์บทกวีความผูกพันในวิถีชีวิตแบบเกษตรกรและแบบชนบท และการใช้ชีวิตแบบสันโดษใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทำให้กวีครุ่นคิดถึงความจริงในธรรมชาติที่ปรากฏอยู่อย่างเปิดเผย แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงปฏิกิริยาต่อความพลัดผันและความล่มสลายของสังคมชนบทที่ตนได้รับจากประสบการณ์ตรงที่ทุกซท้น กวีมองว่าการพัฒนาที่ทำให้ผู้คนในชนบทแปรสภาพเป็นคนงานในระบบโรงงานอุตสาหกรรม เป็นการทำลายศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การเลือกวิถีเถื่อนหรือวิถีไท คือการพึ่งพา

ตนเองและอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งสวนกระแสสังคมในปัจจุบันเป็นหนทางที่กวีเห็นว่าคือทางรอดจากภาวะวิกฤตเหล่านี้

สำหรับการศึกษาประเด็นเรื่องมโนทัศน์หรือ concept ในวรรณกรรมประเภทกวีนิพนธ์ พบในงานของกอบกาญจน์ ภิณฑุมารค (2555) ในบทความวิจัย “มโนทัศน์เรื่องนิพพานในบทกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์” ทำให้เห็นว่า อังคารยังยึดถืออุดมคติสูงสุดทางโลกุตระธรรมคือนิพพานเป็นอุดมคติสูงสุดของชีวิต และแสดงให้เห็นความคาดหวังของกวีว่ามนุษย์ยังมีจิตสำนึกที่ดิ้นรนและสามารถปลุกจิตสำนึกของบุคคลร่วมสมัยให้มองเห็นคุณค่าที่แท้จริงในชีวิตได้ นั่นคือการหลุดพ้นจากโลกียวิสัยและพาตนให้ไปสู่โลกุตระธรรม ถึงแม้ว่าจะดำรงตนอยู่ท่ามกลางความสับสนทางคุณค่าในทัศนะของอังคาร คุณค่าที่แท้คือการดำเนินชีวิตตามครรลองธรรมบนรากฐานของการเข้าใจธรรมชาติ มโนทัศน์นี้สอดคล้องกับมโนทัศน์มนุษย์นิยมแบบพุทธ การคาดหวังของกวียังสื่อความคิดที่ทวนกระแสในยุคปัจจุบัน

มโนทัศน์เรื่องนิพพานนี้เป็นมโนทัศน์ที่ชาวตะวันตกให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ในบทความของวิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล (2550) ได้ศึกษามโนทัศน์เรื่องนิพพานในกวีนิพนธ์ The Light of Asia ของเซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์ กวีนิพนธ์เรื่องนี้เป็นกวีนิพนธ์แนวพุทธประวัติของกวีชาวอังกฤษยุควิกตอเรีย กวีไม่ได้ให้ความหมายนิพพานอย่างตายตัว แต่แสดงลักษณะของนิพพานว่ามีความคลุมเครือและยากแก่การให้คำจำกัดความ ด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์ 3 แบบคือ 1. แบบปฏิเสธ คือการปฏิเสธความเป็นโทษของนิพพาน ซึ่งเป็นการนำเสนอนิพพานที่เป็นความจริงแท้คือไม่มีความเป็นโทษ 2. แบบเปรียบเทียบโดยการเปรียบเทียบนิพพานว่าเหมือนภูมิภาคหรือสถานที่ และเปรียบว่าเป็นห้วงมหรณพที่มนุษย์ผู้พัฒนาตนจนถึงที่สุดแล้วจะเข้าไปได้ และ 3. แบบปฏิเสธทศน์ กวีอธิบายนิพพานในเชิงปฏิเสธทศน์ว่าไม่ใช่ทั้งการดับสลายและการมีอยู่

เมื่อพิจารณาจากเอกสารการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า นอกจากการโยยหาอดีตและถวิลหาอดีต รวมทั้งการแสดงตัวตนผ่านวรรณกรรมของเขาโดยใช้แนวคิด

วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ และการศึกษามโนทัศน์ในกวีนิพนธ์ซึ่งเห็นได้ว่ามักอิงกับแนวคิดทางพุทธปรัชญา โดยเฉพาะเรื่องนิพพาน และธรรมะคือธรรมชาติ ส่วนประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกวีกับธรรมชาติ โดยเฉพาะแม่น้ำแม่เป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงอยู่บ้าง แต่ยังเป็นส่วนย่อยที่ถูกรวมไว้ในประเด็นใหญ่คือการถวิลหาอดีตและความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนจึงสนใจศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวกับแม่น้ำในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ เพราะเห็นว่าการเขียนของเขามีแม่น้ำเป็นจุดเด่นที่เห็นได้ชัดตั้งแต่ชื่อเรื่องของรวมบทกวีนิพนธ์ และในเนื้อหามักมีแม่น้ำเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางในการถ่ายทอดความคิดสำคัญที่เกี่ยวกับชีวิตตามทัศนะของกวี

3. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

ศึกษาจากงานประพันธ์ประเภทรวมบทกวีนิพนธ์จำนวน 5 เล่ม ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ คือ 1. บ้านแม่น้ำ 2. พันฝน เพลงน้ำ 3. แม่น้ำรำลึก 4. แม่น้ำเดียวกัน และ 5. แม่น้ำที่สาบสูญ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารและตัวบทประพันธ์ โดยการวิเคราะห์ตีความ และประเมินค่า เรียบเรียง นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ และสรุปผลการศึกษา

4. ผลการวิจัย

มโนทัศน์หลักที่เกี่ยวกับแม่น้ำที่ปรากฏในรวมบทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ มีทั้งหมด 5 มโนทัศน์ คือ 1. แม่น้ำเป็นแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต 2. แม่น้ำแฝงหลักปรัชญาชีวิต 3. แม่น้ำเป็นสื่อถึงอดีต วิถีชีวิตชนบท รากเหง้าและตัวตนของกวี 4. แม่น้ำเผยด้านมืดในจิตใจของมนุษย์ และ 5. แม่น้ำกับการสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติกวี โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 แม่น้ำเป็นแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต

แม่น้ำในฐานะที่เป็นแหล่งก่อกำเนิดสรรพชีวิตในที่นี้ก็รำลึกถึงผู้เป็นแม่และเชื่อมโยงไปที่ความเปรียบว่าธรรมชาติเป็นทั้งผู้ให้และผู้เสียสละดังผู้เป็นแม่ ดังในบท “เพลงกล่อม - กระตอม - น้ำ” ในเล่ม บ้านแม่น้ำ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2538) บรรยายถึงถิ่นกำเนิดของตนเองและ ให้ภาพบรรยายภาพที่สงบนิ่งหอมลุ่มไปด้วยธรรมชาติและแฝงไปด้วยความอบอุ่นอ่อนโยนของผู้เป็นแม่ว่า

กำเนิด ณ กระตอมเคียงลอมฟาง วันแดดอุ่นรางข้างสว่างไสว
สองมือแม่โอบอุ้มละมุนละไม รินหลังใจ - สายธารผสานชีวิต

(เพลงกล่อม - กระตอม - น้ำ, น. 10)

กวีใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยกล่าวถึงแม่ผู้ให้กำเนิดว่าดัง “สายธารผสานชีวิต” ในทัศนะของกวี ทั้งแม่และแม่น้ำรวมทั้งธรรมชาติที่รายล้อมรอบตัวล้วนมีความอบอุ่นอ่อนโยน และตัวเขาเติบโตขึ้นมาได้พร้อม ๆ กับการหล่อเลี้ยงของทั้งธรรมชาติและเป็นผู้เป็นแม่ ทั้ง 2 อย่างนี้เป็นดังบทเพลงที่ซบกล่อมและหล่อหลอมให้เป็นชีวิต ดังวรรค

เพลงสายลมกล่อมกล่อมกระตอมแผก เพลงน้ำนมซ้ำแรกแทรกทรวงจิต
เพลงสายธารเบิกบานตระการ-พิศ ทุกเพลงหลอมมนฤมิตรชีวิตนี้ -ฯ -

(เพลงกล่อม - กระตอม - น้ำ, น. 10)

การย้อนระลึกถึงวัยเยาว์เมื่อยามยังเป็นเด็กน้อยที่ใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติและสัมผัสอันเป็นที่รักของผู้เป็นแม่ก็ล้วนเป็นความทรงจำที่มีคุณค่าอย่างไร้กาลเวลามีค่าดัง “ผลึกแก้ว” ที่เขาจะ “ผึก” ไว้ และจะยังอยู่อย่าง “แวววาว” ตลอดไป ดังนั้นในมโนทัศน์ของกวี ความทรงจำในวัยเยาว์ที่ถูกโอบอุ้มจากแม่และธรรมชาติด้วย

ความรัก ไม่ว่าจะกาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าใดเมื่อหวนระลึกถึง ก็ล้วนอิมเอิบใจและ
สร้างความรื่นรมย์ให้กับชีวิตได้เสมอ

แม่น้ำยังย้อนให้เห็นบ่อเกิดแห่งชีวิตของมนุษย์ด้วยข้อบ่งชี้ว่า มนุษย์เป็น
ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นการใช้ชีวิตที่กลมกลืน สมถะ เรียบง่าย และใกล้ชิดกับ
ธรรมชาติจึงเป็นชีวิตที่มีคุณค่า และมนุษย์ควรนำคำตอบที่ได้จากวิถีแห่งธรรมชาติ
มาขัดเกลาตัวตน ดังที่กวีกล่าวไว้ในส่วนหนึ่งของบท “ใบไม้รำพัน” ในเล่ม พันฝน
เพลงน้ำ (เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์, 2547ก) ว่าสัจธรรมที่แฝงอยู่ในธรรมชาติล้วนมีส่วน
กล่อมเกลาให้มนุษย์ลด ละ วางจากความลุ่มหลง และเข้าใจว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของ
ธรรมชาติ กวีใช้ภาพพจน์บุคคลวัตให้หมูก่อนเมฆมีความครุ่นคิดคำนึงอย่างลึกซึ้ง
และตระหนักว่าตนเกิดมาจากน้ำ ซึ่งสุดท้ายก็ต้องสลายตัวกลับเป็นฝนกลับคืนสู่
แม่น้ำว่า

หมู่เมฆเหนือผืนน้ำ - ครุ่นคำนึง

ด้วยท่วงท่าลึกซึ้งและสับสน

ดอกฝนจึงแจ้งผล - มิถุนายน

คืนสู่รากตน - ฝนของแม่น้ำ

(ใบไม้รำพัน, น. 43)

ในบทนี้ นอกจากแม่น้ำจะทำหน้าที่ให้เห็นว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมี
ความเกี่ยวข้องกันเป็นวัฏจักรที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่าน เช่นเดียวกับวัฏจักร
ของชีวิตแล้ว ไล่เดือนกับใบไม้ก็เป็นความเปรียบที่โดดเด่น ใบไม้แสดงวัฏจักรชีวิต
ตามธรรมชาติดังที่กวีชี้ให้เห็นว่าเมื่อใบแก่ปลิดปลิวร่วงหล่น ใบอ่อนก็ผลิออกแทนที่
นอกจากนี้กวียังแนะนำให้ฟังเสียงธรรมชาติทุกที่ที่เดินทาง ไม่ว่าจะเป็นเสียงกระซิบจาก
ไล่เดือนหรือเสียงใบไม้ วิถีเหล่านี้อาจเป็นวิถีเถื่อนที่ไม่ได้เป็นไปตามแนวทางผู้อื่นว่า

ฟังสิ, - เสียงกระซิบกระซาบแผ่ว	ทุกเดือนแถวที่ห้าสร้างวิถี
ไล่เดือนแปลงวัจนะ - บทกวี	มิต้องถามว่ามีชีวิตทำไม
ใช้ชีวิตอยู่ในสวน - สมณะ	ลดละ - อยากทะยานอันยิ่งใหญ่
ฟังสิ, เสียงใบไม้หายใจ	ฟังสิ, เสียงน้ำไหล - นกละเมอ

(ใบไม้รำพัน, น. 43)

การแนะนำให้ฟังเสียงธรรมชาติโดยเฉพาะไล่เดือนและใบไม้นี้ ก็อาจจะได้แนวคิดมาจากคำสอนของพุทธทาสภิกขุในบท “ไล่เดือนเขียนจดหมายถึงมนุษย์” และ “จิตว่างได้ยินหญ้าพูด” ที่ล้วนกล่าวถึงความเป็นอนัตตา หากได้ยินเสียงที่ธรรมชาติพูด มนุษย์ก็จะปล่อยวาง ใช้ชีวิตอย่างสมณะ และเป็นชีวิตที่ขึ้นบาน “มิใช่ขมขึ้นอยู่เสมอ” การใช้ชีวิตอย่างสมณะกลมกลืนกับธรรมชาติ พร้อม ๆ กับลดความทะยานอยากซึ่งล้วนเป็นการเพิ่มกิเลสและทำให้ชีวิตเป็นทุกข์อย่างไม่สิ้นสุด ย่อมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ธรรมชาติผู้เปรียบเสมือนแม่เสนอเพื่อความสุขที่แท้จริงในชีวิต

การกล่าวถึง “ข้างใน” ก็เป็นประเด็นที่กวีกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง ดังที่เขานิยามตนเองว่าเป็นนักรู้สึก และเป็นนักเดินทางข้างใน ในบท “สายน้ำข้างใน” ในรวมเล่มกวีนิพนธ์ แม่น้ำเดียวกัน เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2555) กล่าวถึงแม่น้ำที่อยู่ภายในตัวตนของเขาว่าเป็นแหล่งที่มาและหล่อเลี้ยงรากเหง้าและจิตวิญญาณ พร้อมกับตั้งคำถามว่ามีปัจจัยใดที่ทำให้เกิดความแปรเปลี่ยน ทั้งที่แม่น้ำเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์มาเนิ่นนาน มีบุญคุณดุจแม่ผู้ให้กำเนิด แม่น้ำภายนอกที่หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตบนพื้นดินก็เปรียบดั่งแม่น้ำภายในที่เลี้ยงชีพตน และเลี้ยงโลกข้างใน หรือหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ ดังบทที่ว่า

เลี้ยงโลกในเราที่เรามี
ขัดข้องครรลองใดข้างในเรา
งอกงามบนดินดีมีกินฟ้า
หรือไม่รู้ที่ไป – ไรที่มา?

.....
สิ้นไร้, ใครรู้อยู่อย่างไร?
มนุษย์โสมมล้มคะมำ
สายน้ำหนึ่งเดียวจึงเกี่ยวเนื่อง
ไรน้ำโลมดินจึงสิ้นฟ้า
ทุกสิ่งทุกอย่างข้างในเรา
สิ้นไร้, ใครรู้อยู่อย่างไร?
สิ้นไร้, ใครรู้อยู่อย่างไร?

เลี้ยงชีพชีวิที่เรามา
สายน้ำดินเก่าเฝ้าถามหา
ยามยากรากหญ้าเป็นยาเยียว
คูสิ, ดวงดาวว่างเปล่า – เปลี่ยว

.....
สิ้นเยื่อใยขาดโยใจตกต่ำ
มีอาจรินร่ำแม่น้ำตา
เลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองเลี้ยงโลกหล้า
สิ้นหญ้าสิ้นลมพนมไพร
รากเหง้าดินน้ำร่ำรินไหล
ในตนหม่นไหม้ไร้ชีวิต
เราดมดมดมไหม้ไร้ชีวิต...

(สายน้ำข้างใน, น. 105)

ในทัศนะของกวีทุกสิ่งทุกอย่างหลอมรวมกันได้เพราะแม่น้ำ และแม่น้ำมีแต่ความรักมอบให้มนุษย์อย่างไม่เคยแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ ความรักที่แม่น้ำมีให้แก่มนุษย์ เช่นเป็นแหล่งน้ำสำหรับพืชพันธุ์ธัญญาหารและยารักษาโรค คำกล่าวของกวีในวรรคที่ว่า “ยามยากรากหญ้าเป็นยาเยียว” บ่งบอกว่า ธรรมชาติเป็นที่พึ่งในยามยากไร้และเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง เมื่อกลั่นเป็นน้ำฝนก็ให้สรรพชีวิตได้ดื่มกิน แต่บางคนกลับไม่ตระหนักในคุณค่า สังเกตได้ว่ากวีใช้เครื่องหมายคำถามหรือเครื่องหมายปริศนีย์เป็นระยะ ดังในวรรค “หรือไม่รู้ที่ไป - ไรที่มา ?” ในที่นี้กวีตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ว่า การที่เราไม่รู้คุณค่าของแม่น้ำและธรรมชาติเป็นเพราะเราหยิ่งผยองจนไม่รับรู้ว่า เราล้วนมีรากเหง้ามาจากธรรมชาติ หรือไม่ให้ความสำคัญกับรากเหง้าของตนเอง กันแน่ และในวรรค “สิ้นไร้, ใครรู้อยู่อย่างไร?” กวีกล่าวซ้ำถึง 3 ครั้ง ก็เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะกวีให้คำตอบไว้แล้วคำตอบหนึ่งนั่นคือ หากไร้แม่น้ำที่

หล่อเลี้ยงทั้ง “เลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองเลี้ยงโลกหล้า” และ “ใรรน้ำโลมดินจึงสิ้นฟ้า” ก็จะเป็น “สิ้นหญ้าสิ้นลมพรมไพร” อีกทั้งแม่น้ำภายในที่หมายถึงแหล่งหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณข้างในของเราก็ต้องทั้ง “หม่นไหม้ไร้ชีวิต” และ “หมองไหม้ไร้ชีวิต” ไม่ต่างกัน

จะเห็นได้ว่า ในมโนทัศน์แรกของกวี แม่น้ำหมายถึงแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตเทียบเท่ากับ “แม่” ผู้ให้กำเนิด ทั้งยังเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงกายและใจของกวีให้ดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ ทั้งแม่และแม่น้ำล้วนมีความสำคัญต่อชีวิต เพราะแต่ละชีวิตจะเติบโตได้ต้องได้รับการพุ่มพักเลี้ยงดูด้วยความรักจากผู้เป็นแม่ แม่น้ำจึงเปรียบเสมือนสิ่งชุบชูพลังกายและใจของกวี ดังนั้นแม่น้ำจึงมีความสำคัญดุจเดียวกับผู้ให้กำเนิดชีวิตและเป็นแหล่งพลังงานทางด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้โอบอุ้มคำชูชีวิตของกวี อีกทั้งยังเป็นผู้ให้ทั้งความอุดมสมบูรณ์และสร้างความเป็นร่มเย็นในชีวิต และสามารถเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

4.2 แม่น้ำแฝงหลักปรัชญาชีวิต

ปรัชญาชีวิตที่สะท้อนจากการนำเสนอผ่านแม่น้ำของกวีมีแนวคิดมาจากรากวัฒนธรรมพุทธ ที่แสดงให้เห็นว่าธรรมะคือธรรมชาติ สิ่งที่ธรรมชาติแสดงให้เห็นนอกจากสัจธรรมแล้วก็คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อย่างไม่มีการแบ่งแยก ดังที่กวีแสดงให้เห็นว่าสายน้ำเปรียบดังชีวิตที่ไม่มีวันไหลย้อนกลับ และไหลผ่านได้ทุกที่ การตั้งคำถามและค้นหาความหมายของชีวิตที่ล่องผ่านมาจึงเป็นสิ่งที่กวีมักครุ่นคิดคำนึงถึงเสมอ และกล่าวเอาไว้ในบทประพันธ์ และเมื่อย้อนระลึกถึงก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำที่สำคัญ

ในขณะเดียวกันแม่น้ำก็เกี่ยวข้องชีวิตของผู้คนเข้าหากัน ไม่มีการแบ่งแยก แม้ว่าจะมีความแตกต่างในการนับถือศาสนา และแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ดังในบท “ดวงตาอุษาคเนย์” ใน แม่น้ำเดียวกัน เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2555) กล่าวถึงแม่น้ำที่ไหลผ่านภูมิภาค “อุษาคเนย์” หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า

ในโลกที่ชิงแย้งและแบ่งฝ่าย	แต่แม่น้ำทอดสายไม่สิ้นสุด
ไม่เลือกคริสต์อิสลามพราหมณ์หรือพุทธ	เราคือบุตรธิดามารดาเดียว

(ดวงตาอุษาคเนย์, น. 88)

แม่น้ำที่ไหลผ่านทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีแต่ความขัดแย้งและแบ่งฝ่าย ก็ชี้ให้เห็นว่า เนื้อแท้แล้วทุกคนล้วนเป็นมนุษย์เหมือนกัน และยังเป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ แล้วทำไมมนุษย์จึงสร้างความขัดแย้งด้วยองค์ประกอบภายนอกที่มนุษย์ สร้างขึ้นเช่นความเชื่อความศรัทธาตามหลักศาสนา สิ่งที่มนุษย์ควรทำในขณะที่ยังมี ชีวิตก็คือการตระหนักถึงความเป็นอนิจจัง และให้อยู่กับปัจจุบัน

ว่าทุกสิ่งทั้งปวงจะล่วงผ่าน	ชีวิตคือการงานอันดึ่มดำ
การงานแห่งความรักจะชักนำ	ไปสู่การปฏิบัติธรรมแสนล้าลึก

(ดวงตาอุษาคเนย์, น. 88)

ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไหลผ่านเหมือนสายน้ำ ไม่มีอะไรต้องยึดมั่นถือมั่น การใช้ ชีวิตให้เป็นก็เป็นการงานที่มนุษย์ทุกคนต้องทำและขบคิดว่าเราจะใช้ชีวิตอย่างไรให้มี คุณค่าและความหมาย แนวคิดการทำงานคือการปฏิบัติธรรมนี้เป็นแนวคิดที่ได้มา จากพุทธศาสนาอีกทั้งมนุษย์ควรให้อภัยซึ่งกันและกัน และควรพungใจไว้มิให้ตกต่ำ ไม่ควรคิดว่าคนที่แตกต่างจากเราเป็นศัตรู ดังที่กวีกล่าวไว้ว่า

ไม่มีดอกไฟมีแต่มนุษย์	มีแต่พุทธแต่ภัยไซ้ข้าศึก
ใช้หัวใจพิจารณาความคิดนี้	ตกผลึกตื่นรู้และเบิกบาน

(ดวงตาอุษาคเนย์, น. 88)

เมื่อใช้ทั้งความคิดและหัวใจก็จะ “ตื่นรู้” เข้าใจธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนเองและผู้อื่น เมื่อมนุษย์เข้าใจมนุษย์ การให้อภัยก็อาจไม่ใช่สิ่งยากเย็น และสิ่งนี้ก็คือหนึ่งในความ “เบิกบาน” ในชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา การที่กวีใช้คำว่า “ตื่นรู้และเบิกบาน” เพื่อเทียบเคียงกับพุทธะที่หมายถึงพระพุทธรูป ซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้รู้คือตรัสรู้ในสิ่งที่ควรรู้อย่างครบถ้วน ผู้ตื่นคือผู้ที่ตื่นจากการหลับ ซึ่งหมายถึงตื่นจากกิเลสและอวิชชา ด้วยอำนาจแห่งความรู้เท่าทันนั้น และผู้เบิกบาน คือผู้ที่ดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เพราะไม่มีความทุกข์มารบกวน ความเบิกบานจึงเกิดขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2565)

บทกวีขนาดยาว “จักรวาลในวราณสี²” ในเล่ม แม่น้ำที่สาบสูญ ตอนที่ 8 แม่น้ำคงคา เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2559) ใช้แม่น้ำคงคาแสดงให้เห็นสัจธรรมในชีวิต เรื่องความว่างและการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และกฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งแตกต่างกับความเชื่อทางศาสนาฮินดูที่นับถือเทพเจ้าและเชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็น แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลมาจากสรวงสวรรค์ อีกทั้งสามารถใช้ชำระล้างบาปของตนได้

สิ่งที่กวีได้พบเห็นริมฝั่งแม่น้ำคงคาคือการหลั่งไหลของผู้คนทั่วทุกสารทิศ ที่มีความศรัทธาต่อแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ตามลัทธิความเชื่อการบูชาพระอิศวรหรือพระศิวะ ในศาสนาฮินดู ผู้คนต่างใช้แม่น้ำคงคาเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมทั้งงานรื่นเริงและ งานศพ รวมทั้งความเชื่อที่ว่า การชำระล้างร่างกายในแม่น้ำคงคาสามารถชำระล้าง บาปของตนได้ แต่สิ่งที่กวีเห็นเป็นสิ่งที่สวนทางกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ ริมฝั่งน้ำ กวีมองเห็นคนที่อยู่ในวรรณะจันทาลกำลังมุ่งมั่นกับการทำงานเป็น “คนชักผ้า” ว่า

² สะกดตามต้นฉบับ

ฟาดและทุบด้วยกำลังดังสะท้าน	เคร่งกับงานของตน – คนชักผ้า
ชักแล้วตากริมธารละลานตา	ขึ้นบันไดทรายท่าผ้าวางปู
ราวกองฟอนฟืนไฟไม่เคยดับ	และราวกับขณะนี้ไม่มีอยู่
ไม่มีทั้งไม่มีถึง “มิ่ง” หรือ “กุ”	เป็นอนันต์เป็นอนัญเป็นนฤติ
เป็นน้ำที่หยดไหลจากปลายมือ	ทั้งไร้ชื่อไร้สมัยไร้ถิ
สิ่งอันเคยถือนั่นพลันไม่มี	สิ่งอันเคยเปรมปรีดิ์กลับเปล่าดาย
เราในโลกที่แท้แม่เดียวกัน?	บันไดนั้นเกือกูลหรือสูญสลาย
ตั้งแต่เกิดถึงแก่และเจ็บตาย	ก่อเป็นกายเป็นชีวิตจิตวิญญาณ

(จักรวาลในวราณสี, น. 73-74)

การทำงานของพวกเขาราวกับ “กองฟอนฟืนไฟไม่เคยดับ” ซึ่งแสดงให้เห็นการกระทำอย่างต่อเนื่อง และการหมกมุ่นในการทำงานของพวกเขาทำให้ดูเหมือนว่าพวกเขาถูกตัดขาดจากความวุ่นวายที่อยู่รอบตัว ไม่มีตัวตนของคนทำงานพวกเขาเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่กว้างใหญ่ หรือเทียบเคียงได้ว่าเกิดสภาวะจิตว่างไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่าเป็นผู้ที่อยู่ในวรรณะจันทาล พวกเขาเพียงแค่ทำหน้าที่เป็นคนชักผ้าเท่านั้น ผู้ที่มอบวรรณะให้เขาต่างหากที่ยึดติดกับชนชั้นวรรณะ ดังที่กวีเปรียบเทียบว่า “ราวกับขณะนี้ไม่มีอยู่ ไม่มีทั้งไม่มีถึง “มิ่ง” หรือ “กุ” เป็นอนันต์เป็นอนัญเป็นนฤติ” ทำให้รู้สึกได้ว่าพวกเขากำลังปฏิบัติธรรมผ่านหน้าที่และมีสายน้ำเป็นสื่อซ่อนเร้นให้ตีความและค้นหาความหมาย ภาพที่เห็นตรงหน้าทำให้กวีเกิดความครุ่นคิดพร้อมกับตั้งข้อสงสัยว่า “เราในโลกที่แท้แม่เดียวกัน?” ใช่หรือไม่ และแท้จริงแล้วแม่น้ำคงคาได้หล่อเลี้ยงชีวิตทุกคนชั้นอย่างไม่แบ่งแยก รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารของเหล่าสรรพสัตว์ที่ชวนให้เห็นความเป็นไปตามธรรมดาของธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน แม่น้ำสายเดียวกันนี้ก็แสดงให้เห็นทั้งวัฏจักรและความไม่จีรัง

การกล่าวถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ปรากฏขึ้นอีกครั้งใน รวบรวมทวิเล่มเดียวกัน (แม่น้ำที่สาบสูญ) และฉากหลังก็ยังเป็นแม่น้ำคงคาที่รินไหลสู่แม่น้ำสายอื่น ๆ ดังที่ เรวัตร์ พันธุ์พัฒน์ (2559) กล่าวไว้ในส่วนหนึ่งของบท “คือฤดีทั้งนั้นท่านทั้งหลาย” และตั้งคำถามว่า

ความอาวรณราววันวานสีหวานเศร้า

ใครกำหนดชาติพันธุ์วรรณา

ขณะวิกน้ำวูบขึ้นลูบหน้า

ไฟไหม้พินคินเถาเผาตัวตน

.....
คือฤดีทั้งนั้นท่านทั้งหลาย

หลอมรวมความทุกข์เจือขึ้นเป็นมรรค

ใครฝันเฝ้าบรรจบโลกภพหน้า

ผู้ต่ำกว่าค่ายันเหล้าชั้นบน

มรณาทั้งผองล้วนหมองหม่น

ต่างว้ายวนพลัดหลงในวงวัฏ

.....
คือเมตทรายทุกขณะหากประจักษ์

ไม่สลักสำคัญอันใดเลย...

ไม่สลักสำคัญอันใดเลย...

(คือฤดีทั้งนั้นท่านทั้งหลาย, น. 132-133)

คำถามของกวีที่ว่า “ใครฝันเฝ้าบรรจบโลกภพหน้า” ทำให้เห็นความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากสภาวะปัจจุบันที่อาจเผชิญกับความทุกข์ หรือสภาพที่ไม่น่าพอใจ และคิดว่าโลกหน้าจะดีกว่า และสงสัยว่า “ใครกำหนดชาติพันธุ์วรรณา” แบ่งชั้นวรรณะทั้ง ๆ ที่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่ากลับ “ค่ายันเหล้าชั้นบน” สิ่งที่เหมือนกันก็คือทุกชีวิตไม่ว่าจะเป็นคนชนชั้นวรรณะไหนก็ต้องตาย และหากยังไม่บรรลุนิพพานก็ยังคงว้ายวนอยู่ในสังสารวัฏ สิ่ง queแม่น้ำแสดงให้เห็นก็คือสังขารของชีวิตคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และชีวิตนี้สั้นนักอีกทั้งเปรียบเสมือนฝุ่นธุลีหรือเมตทรายที่ไหลวนอยู่ในโลกธรรมชาติ อันกว้างใหญ่ไพศาล และในขณะที่ดำรงชีวิตก็พึงตระหนักว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ หากยังมีชีวิตก็ควรพยายามแสวงหามรรคหรือหนทางแห่งการดับทุกข์ ชีวิตจึงไม่มีสิ่งใดนอกเหนือจากนี้ กล่าวคือชีวิตคือความว่างเปล่า ไม่มีสิ่งใดให้ต้องยึดมั่นถือมั่น ดังที่

กวีกล่าวย้ำทั้งทำย 2 ครั้ง และครั้งที่ 2 ยังใช้ข้อความตัวเอนว่า “ไม่สลักสำคัญอันใดเลย... ไม่สลักสำคัญอันใดเลย...”

ในมโนทัศน์ที่ 2 มโนทัศน์เรื่องแม่น้ำแฝงหลักปรัชญาชีวิต จะเห็นได้ว่าแม่น้ำให้แง่คิดที่อาจเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดทางปรัชญาในการแสวงหาคุณค่าและความหมายของชีวิต และแม่น้ำยังเป็นสื่อในการแสวงหาทางจิตวิญญาณ เพื่อนำไปสู่ทางดับทุกข์ ซึ่งเป็นหนทางที่กวีคิดว่ามีค่าสำหรับมนุษย์ ส่วนหนึ่งที่กวีให้ความสำคัญคือการทำความเข้าใจวัฏจักรของธรรมชาติและ การปล่อยวาง เพราะชีวิตมีความไม่แน่นอนและไม่จีรังยั่งยืน ในขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดของธรรมะ ดังนั้นการอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแท้จริง จึงเปรียบเสมือนการได้ขัดเกลาตัวตนและจิตใจ ให้ลดความหยาบกระด้างและลดกิเลสหรือความทะยานอยากลงได้บ้าง

4.3 แม่น้ำแสดงนัยของอดีต วิถีชีวิตชนบท รากเหง้าและตัวตนของกวี

กวีใช้แม่น้ำเป็นพาหนะในการย้อนอดีตที่แสดงวิถีชีวิตชนบทและตัวตนที่ผูกพันกับแม่น้ำ กล่าวคือการที่กวีเติบโตมากับแม่น้ำ และมีแม่น้ำเป็นส่วนหนึ่งที่สื่อถึงวิถีที่พึงเลือก ทำให้กวีสามารถเชื่อมโยงความผูกพันของตนกับแม่น้ำและถิ่นกำเนิดได้อย่างกลมกลืน และแสดงความเป็นตัวตนของกวีอย่างเด่นชัด รวมบทกวีที่มีความโดดเด่นในการย้อนทวนระลึกหรือถวิลหาอดีตคือ แม่น้ำรำลึก ซึ่งเป็นรวมบทกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลซีไรต์หรือรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปี 2547 และการถวิลหาอดีตเป็นส่วนหนึ่งที่ร้อยเรียงเป็นแกนหลักของเรื่อง ตัวอย่างบทประพันธ์บางส่วนที่กล่าวถึงแม่น้ำเช่นในบท “ดาวประจำเมือง” เรวดีร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2547) กล่าวถึงความรักความผูกพันที่มีต่อแม่ และพาผู้อ่านย้อนไปในวัยเยาว์ โดยมีสายน้ำดำเนินเป็นสัญลักษณ์ว่า

เฝ้ามองดาวดวงหนึ่งคิดถึงแม่	เจ้าลูกชายขี้แยลูกแห่งเฮ้ย
เจ้าก็รู้เยาววัยได้ลวงเลย	แต่ดาวเอยลวงลับจะกลับมา
พร้อมสายน้ำข้างในไหลย้อนคืน	รำกระซิกสะอื้นกับผืนหล้า
เรือนไม้ในความหลังฝันผิงฟ้า	แนวแถวรั้วชบาด้านหน้าเรือน

(ดาวประจำเมือง, น. 16)

สายน้ำข้างในเป็นดังกระแสสำนึกของการไหลย้อนกลับไปสู่อดีต สิ่งทีกวินฉายภาพให้เห็นคือความคิดถึงแม่และสถานที่ที่เป็นถิ่นกำเนิดของตน ความรัก ความอบอุ่นของแม่ส่งผ่านความทรงจำในขณะที่ตนกำลังนั่งกินข้าว และเมื่อความคิดถึงแม่ปะทุขึ้นมาก็รู้สึกว้า “เหมือนก้างใหญ่ที่ติดคอ” เมื่อได้ฟังเสียงเพลงในยามดึกก็เศร้าโศกและสะเทือนใจอย่างลึกซึ้ง เพราะความคิดถึงแม่และคิดถึงบ้าน สำหรับกวิน แม้เติบโตขึ้นและเรียนรู้หลักปรัชญาชีวิตมากมาย แต่ทุกคนต้องกลับไปเรียนรู้ปรัชญาชีวิตภายในของตนเอง แม่เปรียบดัง “ดาวนำประจำใจ” และวิถีชีวิตแบบชนบทที่ตนได้รับการเลี้ยงดูกลม่อมาจากแม่ก็เป็นวิถีชีวิตที่กวินยึดมั่นเรื่อยมา

ในบท “บึงบัว” ของเล่มเดียวกัน (แม่น้ำรำลึก) (เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์, 2547ข) จุดเด่นคือการเล่าย้อนอดีตถึงผู้คนและผองเพื่อนในวัยเยาว์ที่มีความทรงจำเกี่ยวกับชายชราที่มีภาพลักษณ์ภายนอกน่ากลัว ลึกลับ และหยิ่งผยองในวิถีชีวิตที่ตนเลือกคือการอยู่อย่างพอกเพียงและใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ภาพความทรงจำมีบึงบัวเป็นฉากสำคัญ กวินเริ่มบทประพันธ์ด้วยการใช้ภาพพจน์บุคคลวัตต์และให้ภาพลักษณ์ของชายชราที่แตกต่างจากคนอื่นว่า

โลกขณะลอยคอท่ามกลางบัว	ระคนด้วยหวั่นกลัวและอิมหวน
หอมยิ่งหอมเฝ้าบัวดอกบัวบาน	แม่แขนขาแลบชานหนามก้านบัว
เราต่างรู้พิษสงของตาเฒ่า	คันกระสุนจับเป้าเข้าที่หัว
คิดแล้วอยากละทิ้งเรายังกลัว	ใจเต้นออกนอกตัวระทึกกลอง
ด้วยดวงตาของแกไม่แพ้เหยี่ยว	แม่ตะแกแก่เหยี่ยวแต่จ้องทอง
ภาพของแกที่เรานั้นเฝ้ามอง	ลึกลับในครรลองของตนเอง
.....	
ข้าวที่ปลูกไม่ขายเอาไวกิน	ร้านค้าของท้องถิ่นแกไม่สน
ด้วยพืชผักปลูกกินนพอปรน	จึงแก่ไร้วตนตำบลิ้น

(บึงบัว, น. 88)

การให้โลกกระทำกิริยา “ลอยคอท่ามกลางบัว” ที่มีทั้งความหอมของดอกบัวที่ชวนให้หลงใหล และคณนามของก้านบัวที่ทำให้รู้สึกเจ็บแสบ เปรียบได้กับกระแสของโลกที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ ภาพลักษณ์ของชายชราในความทรงจำคือใช้ชีวิตอย่างสันโดษและปลีกวิเวกจากผู้อื่น ปลูกข้าวและผักไว้เป็นอาหารเพื่อประทังชีวิต ไม่มีใครรู้ที่มาที่ไปของเขา “บึงบัว” คือสถานที่แห่งความทรงจำที่ฉายภาพพวกเขาในวัยเยาว์ผู้ซุกซ่อนแอบเข้าไปขโมยหักผักบัวในบึงของชายชราด้วยความไม่เกรงกลัว และยังเก็บได้ก็ยิ่งทำให้เด็ก ๆ “ลึนระแวงระไวไร่ขาดเขลา” แต่เมื่อชายชราปรากฏตัวขึ้น ความสนุกก็จบลง ต่อมากวีตัดภาพมาที่กลุ่มเพื่อนที่ขณะนี้อยู่ในวัยผู้ใหญ่และได้นั่งย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ในวัยเยาว์ว่า “คืนบ้านเกิดเพื่อนเก่าผองเรา ยังได้ระลึกความหลังอย่างเห็นซัน” แต่สิ่งที่ต่างไปจากวัยเยาว์คือ “ไม่เหลือแล้วตาเฒ่าบึงเก่านั้น ไม่เหลือแล้วความฝันละลานใจ”

การไม่มีชายชรา ก็เหมือนทำให้เกิดการย้อนคิดว่า ไร้ความฝันเช่นกัน เพราะแต่ละคนต่างแยกย้ายกันไปทำงานเป็นชาวนา ชาวไร่ แต่การเป็นชาวนาชาวไร่ของกลุ่มเพื่อน ก็เป็นการทำเกษตรกรรมแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นจำนวนมาก เช่น อ้อย มันสำปะหลัง และปลูกตามที่นายทุนต้องการซึ่งขึ้นอยู่กับ

ผลกำไรทางเศรษฐกิจ ดังที่กวีตั้งคำถามที่เหมือนเป็นการถามลอย ๆ ว่า “ตามสิ่งใคร” แสดงให้เห็นการทำการเกษตรตามความต้องการของนายทุน และกวียังเปรียบเทียบวิธีการทำงานของผมเพื่อนที่ปรับวิธีการทำเกษตรกรรมว่าเป็นวิธีที่มุ่งแต่เก็บเกี่ยวผลผลิตหรือผลประโยชน์ ไม่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ เป็นวิถีเกษตรแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับเงินตราและวัตถุ และบ่งในทีนี้แทนภาพจำลองในอดีตที่แสดงความเป็นอิสระและความสนุกสนานในชีวิต แต่ปัจจุบันชีวิตไม่ได้เป็นอิสระและไม่ได้มีความสนุกสนานอย่างที่เคยเป็นในวัยเยาว์ ความเบิกบานในจิตใจดังดอกบัวจึงไม่สามารถผลิใบได้ ตัวตนของกวีในวัยเยาว์ก็เหมือนหายไปด้วย

ในบทสุดท้าย “แม่น้ำรำลึก” (เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์, 2547) ที่เป็นบทเดียวในปัจจุบันบทที่ตกย้ำแนวคิดที่ว่า เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จนกระทั่งล่วงเข้าสู่วัยชรา เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่ไหลผ่านเข้ามาดังสายน้ำ และชวนให้ทวนระลึกถึงอดีตในวัยเยาว์ที่ยังเป็นเพียงเด็กน้อยผู้ฉลาดเฉลียว และยังไม่เคยไปเผชิญโลกกว้าง ทั้งสภาพบ้านริมน้ำหลังเก่าและความอึดอัด ก็ล้วนเป็นสิ่ง “ร้อยรัด” ความทรงจำของเขา สิ่งที่ดีดค้างในความทรงจำก็คือ การที่ไม่สามารถเดินตามความฝันได้ ดังที่กวีบรรยายว่า

เก้าอี้โยกมีระเบียงพังเสียงน้ำ	งามสงบพลบค่ำระรำไหล
เหงานั่งว่าน้ำหยดจนหมดใจ	เหลือสิ่งใดไว้บ้างระหว่างชีวิต
ระหว่างรอแสงจันทร์เข้าฝันถึง	ความละมุนคุ่นซึ่งอันตรังจิต
ที่ถักทอต่อเห็นเป็นภาพพิศ	ทีละนิดละน้อยค่อยแจ่มชัด
เห็นเด็กชายคนหนึ่งซึ่งฉลาดเฉลียว	โลกกว้างใหญ่วัยเยาว์เขาซึ้งชัด
เรือนริมน้ำหลังหนึ่งถึงอึดอัด	กลับร้อยรัดเขาไว้ไม่รู้เลือน
.....	
มีความฝันสิ่งใดที่ไปถึง	ล้วนตักหกดกตึงล้วนแตกต่าง
แต่ชีวิตนิรันดร์กลับปล่อยวาง	วัยพิสุทธิ์สว่างช่วงสั้นนัก

(แม่น้ำรำลึก, น. 108)

สิ่งที่ติดค้างในความทรงจำก็คือ การที่ไม่สามารถเดินตามความฝันได้ในขณะที่เขานั่งเก้าอี้โยกมองดูสายน้ำก็เกิดคำถามว่า “เหลือสิ่งใดไว้บ้างระหว่างชีวิต” และครุ่นคิดว่า “มีความฝันสิ่งใดที่ไปถึง” เพราะระหว่างการเดินทางของชีวิตที่แสนอ้างว้างล้นทำให้ความฝันของเขา “หกตกตึง” แตกต่างจากวัยเยาว์ เด็กชายช่างฝันหายไปแล้ว แม้ว่าลึก ๆ ตัวเขาจะยังมีความเป็นเด็กอยู่ในวัยชรา แต่เขาก็ไม่สามารถประคองให้เด็กชายช่างฝันคนนั้นในตัวเขาสมหวังในสิ่งที่เคยใฝ่ฝันได้ ในปัจจุบันเขาไม่ได้ใช้ชีวิตที่บ้านริมน้ำหลังนั้นแล้ว แต่กลับต้องอยู่ในห้องที่คับแคบ และไร้ทิศทางในการใช้ชีวิต กวีบรรยายว่า

เขาเฝ้าฟังเสียงร้องของกาเหว่า	ริมฝั่งธารสีเทาเศร้าจับจิต
ตั้งฝันว่าหลงทางแลคว้างทิศ	ติดอยู่ในมิดหมองห้องแคบคับ
.....	
ไม่มีแล้วเด็กชายช่างใฝ่ฝัน	ผู้หนีตามแสงจันทร์ ไปไร้น
ทิ้งอดีตทอดยาวร้าวทุน	รสสุคนธ์กลิ่นร่วงเป็นดวงน้ำตา
เก้าอี้โยกโลกเงียบบะเยียบย่ำ	คืนสีดำร่ำไห้ไกลเปลผ้า
ขานกล่อมอยู่คู่กายเด็กชายชรา	มือไขว่หาดวงจันทร์อยู่นั้นแล้ว

(แม่น้ำรำลึก, น. 109)

ในที่นี้กวีใช้แสงจันทร์แทนความหวังและความฝันที่ยังติดค้างในความทรงจำซึ่งเขาต้องไขพลังใจจากอดีตสลัดทิ้งไปให้ได้ ส่วนดวงจันทร์แทนสิ่งที่ต้องการไขว่คว้าอย่างเป็นรูปธรรม แต่ไม่สามารถจับคว้าได้จริง อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าชื่นชมคือ การยืนหยัดใช้ชีวิตท่ามกลางความไม่สมหวังก็ทำให้ผู้อ่านฉุกคิดว่าการใช้ชีวิตเพื่อค้นหาความหมายและความใฝ่ฝันมิใช่สิ่งที่ได้มาโดยง่าย และทำให้เกิดการเรียนรู้หากเข้าใจสัจธรรมคือการรู้จักปล่อยวาง และตระหนักว่าทุกสิ่งไม่เที่ยง

รวมบทกวีนิพนธ์เล่มอื่น ๆ ก็ยังมีแนวคิดในการถวิลหาอดีตและโหยหาถิ่นที่ เช่นในบท “เสียงเพรียกพฤตจิกายน” ใน แม่น้ำที่สาบสูญ เรวตรี พันธุ์พิพัฒน์ (2559) กล่าวถึงแม่น้ำสายหนึ่งที่น่าพาตนกลับไปสู่แผ่นดินถิ่นเกิด และพาไปสู่การตัดสินใจ ต่อการยืนหยัดวิถีแบบชนบทอย่างมั่นคง บทนี้เป็นอีกบทหนึ่ง que แสดงให้เห็นตัวตน ของกวีได้อย่างชัดเจนว่า แม่น้ำเปรียบเสมือนพาหนะที่น่าพากวีย้อนกลับไปทบทวน ถึงที่ที่ตนจากมา ดังที่กวีกล่าวว่า

น้ำสายหนึ่งนำพาข้าย้อนคืน (เฝ้าเพรียกหาในฝันอันลึกซึ้ง)	สู่แผ่นดินถิ่นเก่าลำเนาหนึ่ง ผ่านมาถึงครึ่งชีวิตที่ซิดใช้
.....	
สายน้ำหนึ่งนำพาข้าย้อนคืน ออกก้าวเดินลัดเลาะเพื่อเสาะค้น ข้าจะย้อนกลับไปไกลยิ่งกว่า สิ่งที่เป็นภูมิรู้ที่อยู่ทีกิน ข้าเหยียบดินข้าตระหนักรักลึกล้ำ เฝ้าติดตามลมหายใจไม่ลดละ	ในเข้านั้นต้นตาข้าเริ่มต้น ถึงที่ทางของตนบนแผ่นดิน ให้ปุ๋ยหยดอยู่มีรูล้น ที่ถูกหมิ่นแคลนว่าอนารยะ และสายน้ำเฝ้าปลอบปลุกทุกขณะ ทุกก้าวคือภาวะมหัศจรรย์

(เสียงเพรียกพฤตจิกายน, น. 97-98)

การใช้แม่น้ำเป็นสื่อย้อนกลับนี้แสดงให้เห็นการย้อนกลับไปใช้ชีวิตที่กวีเลือก แล้วว่าเป็นวิถีที่ควรดำเนินต่อไป และแสดงตัวตนของกวี แผ่นดินถิ่นเก่าที่กวีย้อนกลับไป เป็นแผ่นดินที่กวีเฝ้าเพรียกหาในความฝัน จนกระทั่งผ่านมากครึ่งชีวิตหรือถึงวัย กลางคนแล้วจึงได้มีโอกาสย้อนกลับไปหา ตลอดครึ่งชีวิตที่ผ่านมา บางครั้งเขาก็เหมือน ใช้ชีวิตอย่างไร้ทิศทาง บางทางที่เลือกเดินก็ดูเหมือนไร้จุดหมาย เกิดความลังเลว่า เป็นเส้นทางที่ควรเดินต่อไปหรือไม่ บางครั้งเป็นเส้นทางที่มีทั้งความ “ระส่ำระสายอัดคั ดและขัดเขิน” และไม่เป็นอิสระอย่าง que คิดหรือถูกจำกัดกรอบตามแนวทางเหล่านั้น เมื่อเกิดความรู้สึกเช่นนี้สิ่งหนึ่งที่เฝียวยาคิดใจของกวีคือ “สายน้ำในความรักมักปรากฏ”

หรือก็คือความรักในสิ่งที่ไผ่ผืนนั้นคือทางเลือกของชีวิตตามความคิดฝันของกวี สิ่งนี้ช่วยสร้างความรื่นรมย์ใจในขณะเดินทาง

กวีใช้ภาพพจน์บุคคลวัตกล่าวถึงเสียงของแม่น้ำที่ถูกร้องเรียกให้เขาหวนกลับไปสู่วิถีถิ่นเดิมของบรรพชน อันเป็นสิ่งที่มีความค่า ดังที่กวีกล่าวในวรรค “ออกก้าวเดินลัดเลาะเพื่อเสาะค้น ถึงที่ทางของตนบนผืนดิน” สิ่งที่เขาตั้งใจคือ “จะย้อนกลับไปไกลยิ่งกว่า” เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าวิถี “ที่ถูกหมิ่นแคลนว่าอนารยะ” เป็นวิถีที่เป็นทางเลือกทางรอด และเป็นวิถีไท ที่เต็มไปด้วยอิสระและความรัก กวีจึงกล่าวทิ้งท้ายว่าสิ่งที่เขาเลือก “ทุกก้าวคือภาวะมหัศจรรย์” และ “สิ่งสิ่งนั้นคือความงามคือความรัก...” นั่นคือรักในสิ่งที่เป็นแหล่งก่อเกิดรากเหง้าของตนเอง และรักที่จะยืนหยัดในวิถีชนบทที่ผูกพันกับธรรมชาติ แม้จะสวนทางกับกระแสหลักของสังคมและโลกก็ตาม

การละทิ้งวิถีชีวิตแบบชนบทที่เน้นการเกษตรกรรมที่พึ่งพาธรรมชาติและด้อยค่าวิถีถิ่นเดิมก็เป็นสิ่งที่กวีกลับมาชี้ให้เห็นคุณค่า และในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะผลกระทบทางจิตวิญญาณ ดังในบท “แม่น้ำที่สาบสูญ” ในรวมเล่ม แม่น้ำที่สาบสูญ เรวตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2559) แสดงความเป็นห่วงเป็นใยว่าสิ่งที่กำลังจะสูญหายไปคือ “แม่น้ำ” ซึ่งแม่น้ำในที่นี้เป็นสัญลักษณ์ของการใช้ชีวิตแบบพึ่งพาและกลมกลืนกับธรรมชาติว่า

เคยทอดสายไฟศาลผ่านถิ่นเหยา	หลอมเป็นเราเป็นโลกโศลกสมัย
ทุกขณะระรินมิสิ้นไร้	ราวกับเสียงหายใจข้างในทรวง
ข้างนอกนั้นจริงแท้ - แม่ข้างใน	อันเลี้ยงไหลสายหาดมิดาหวง
อันชุมชุมพลเม็ดเหล่าเกล็ดรวง	อันเป็นท่วงทำนองของชีวิต
ให้รากฝังหยั่งยั้งเป็นกิ่งยอด	ให้เถาทอดบันดลผลผลิต
ให้วิถีที่ใช้นั้นใกล้ชิด	กับดวงจิตที่แท่งแม่ น้ำ
ผสมดินกับฟ้าเป็นนาสวน	สิ่งทั้งมวลล้วนยกจากตกต่ำ

(แม่น้ำที่สาบสูญ, น. 95)

บทประพันธ์ข้างต้นตีความได้ว่าสิ่งที่ไหลรินและทอดสายผ่านถิ่นที่มาอย่างยาวนานก็คือแม่น้ำ ความสำคัญของธรรมชาติเช่นแม่น้ำที่ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิต เปรียบเสมือนความสำคัญของลมหายใจ วิถีแห่งน้ำช่วยให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์และทำให้ต้นไม้ได้เติบโตใหญ่แผ่รากยึดติดกับพื้นดิน และนำพาสารแห่งความอุดมสมบูรณ์ของดินผลิตเป็นดอกเป็นผล สายน้ำที่กลั่นตัวเป็นสายฝนยังช่วยให้ผลผลิตของเรือกสวนไร่นาอุดมสมบูรณ์ สามารถสร้างผลผลิตหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนได้

สิ่งที่ธรรมชาติแสดงให้เห็นเป็นสิ่งทีวกวีให้ค่าว่าเป็นวิถีอารยะที่แสดงความมั่งมี และเป็นวิถีที่ช่วยฟื้นฟูทางจิตวิญญาณ แม่น้ำและดินจะเป็นสิ่งที่ดูเหมือนด้อยต่ำไร้ค่า แต่แท้จริงกลับมีคุณค่าต่อจิตใจอย่างมหาศาล และยังแฝงหลักธรรมให้มนุษย์เรียนรู้ อย่างแนบเนียน กวีเสนอว่าหากใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยเฉพาะเข้าใจวิถีของธรรมชาติ เช่นแม่น้ำก็จะช่วยขัดเกลาจิตใจเราให้อ่อนโยนขึ้นได้ด้วย เพราะยึดแม่น้ำเป็นวิถีปฏิบัติ ซึ่งแสดงวิถีแห่งการให้และคำจูนชีวิตอื่นในห้วงกมล แต่วิถีเช่นนี้กำลังจะถูกทำลาย กลายเป็นสิ่งไร้ค่าดังเช่นขยะ และสุดท้ายก็จะหายสาบสูญไปว่า

แต่แล้วสิ่งเพิ่มพูนกลับสูญสลาย	สิ่งเคยมีความหมายกลายเป็นขยะ
ความมั่งมีทั้งหมดถูกลดละ	ความกระจ่างกระจ่างจะถูกกลืน
เหมือนสายน้ำข้างโน้ไร้ที่มา	จึงดวงจิตวิญญาณนั้นซาเหย
บนแผ่นดินถิ่นอันคุ้นเคย	จึงระเหิดระเหยสิ่งเคยมี
ฉันไม่รู้เพราะอะไรหรือใครรู้	สิ้นฤดูระรินถิ่นวิถี
ท่ามกลางความพังก้น-ไยยินดี	ทั้งเปรมปรีดิ์กับไฟไหม้บ้านเมือง...

(แม่น้ำที่สาบสูญ, น. 95)

ความมั่งมีข้างในหรือความมั่งมีทางจิตใจและทางจิตวิญญาณจะถูกลด ความสำคัญ ความชัดเจนลึกซึ้ง “จะถูกละเลย” ภาวะวิกฤตเช่นนี้ “เหมือนสายน้ำข้างโน้ไร้ที่มา” เมื่อไม่รู้ที่มาของการขัดเกลาและเพิ่มพูนคุณค่าทางจิตใจเพื่อความอิสระ

ทางจิตวิญญาณ ผลที่ตามมาคือความละเลยเพิกเฉยต่อการแสวงหาคคุณค่าของชีวิต และไม่เห็นค่าของสิ่งที่เคยมีอยู่ตามปกติ ซ้ำยังยินดีกับภาวะล่มสลายทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บ้านเมืองไร้ความสงบสุขหรือเกิดภาวะที่ กวีเปรียบว่าเหมือน “ไฟไหม้บ้านเมือง” นั่นเอง

สำหรับบทกวีที่ 3 ของกวี แม่น้ำเป็นสื่อถึงอดีต วิถีชีวิตชนบท รากเหง้า และตัวตนของกวี ในประเด็นนี้ แม่น้ำเป็นส่วนหนึ่งของการเปิดเผยตัวตนและที่มา หรือรากเหง้าของกวี ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการถวิลหาหรือโหยหาอดีต และแสดงวิถี ชนบทแบบดั้งเดิมที่ทำการเกษตรโดยต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ อย่างแม่น้ำหล่อเลี้ยงให้พืชพันธุ์เจริญเติบโต แต่วิถีชนบทหรือวิถีถิ่นแบบดั้งเดิมกำลัง ถูกละทิ้ง และผู้คนใช้ชีวิตแบบใหม่ตามยุคบริโภคนิยม สำหรับกวีวิถีเช่นนี้เป็นวิถีที่ ไม่พึงประสงค์ และยังทำให้สังคมเกิดภาวะวิกฤต กวีจึงกระตุ้นเตือนให้เห็นคุณค่า ของสิ่งที่กำลังถูกละทิ้งด้วย มโนทัศน์เช่นนี้วางอยู่บนพื้นฐานของการใช้ชีวิตที่ผูกพัน กับธรรมชาติ และประทับใจในความผูกพันนั้น และแม่น้ำคือหนึ่งในสิ่งที่แสดงให้เห็น ความรักความผูกพันต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชนบท อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยัน อย่างหนักแน่นว่า สำหรับกวีวิถีอารยะก็คือวิถีตามธรรมชาติที่คนในปัจจุบันมองว่า ล้าสมัย ทั้ง ๆ ที่เป็นวิถีที่นำไปสู่การฟื้นฟูทางจิตวิญญาณได้อีกทางหนึ่งนั่นเอง

4.4 แม่น้ำเผยด้านมืดในจิตใจของมนุษย์

กวีใช้แม่น้ำเป็นสื่อเผยความทะยานอยาก และการทำลายล้างผลาญธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการของตนตามบริบทของยุคพัฒนา โดยในยุคปัจจุบันมนุษย์ มีพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติมากขึ้น และไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ มีอยู่แต่เดิม รวมทั้งไม่เห็นคุณค่าทางจิตใจ ในบท “แม่กระซิบบอกกับเหล่าลูกลูกว่า...” ใน แม่น้ำเดียวกัน เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2555) กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ที่หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตอย่างเมตตา และการดำรงชีวิตของผู้คนก็ดำรงอยู่อย่าง

กลมกลืน เรียบง่าย และหาความรื่นรมย์ได้จากธรรมชาติรอบตัว อีกทั้งแต่ละธาตุในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ก็ล้วนเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งสิ้น

สิ่งที่ธรรมชาติแสดงให้เห็นล้วนแฝงนัยทางธรรมที่ลึกซึ้ง กล่าวคือ ดินหรือแผ่นดินเป็นที่ที่พืชพันธุ์ก่อเกิดงอกงาม และพืชพันธุ์บางชนิดเช่นข้าวก็เป็นอาหารหลักประเภทหนึ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคน รวมทั้งดินยังเป็นพื้นให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน สิ่งเหล่านี้คือการแสดงความรักของดินที่แผ่แผ่ให้แก่ทุกสิ่ง ส่วนน้ำที่รินไหลจนมารวมตัวกันเป็นแม่น้ำและมหาสมุทร ก็เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต และ “เนรมิตอารยะแห่งมนุษย์” ลมหรืออากาศทำให้มนุษย์มีชีวิตและมีลมหายใจ หรือมี “ลมปราณ” ก็มองว่าหากมนุษย์ยังมีลมหายใจก็ควรแสวงหาความตื่นรู้ด้วยใจที่เบิกบานดังพุทธะ และสำนึกว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และสุดท้ายแสงแดด (ไฟ) จากดวงอาทิตย์ก็ทำให้โลกมีชีวิต ทุกหนทุกแห่งเกิดความสุขสว่างไสว “เป็นริ้วแรงพลังให้สร้างสรรค์” นอกจากความสุขกายนอกแล้วยังมีความสุขสว่างในใจที่ช่วยนำทางและประคองจิตใจไม่ให้ตกต่ำ แต่ในบทสุดท้ายก็แสดงสิ่งที่ตรงกันข้ามเพื่อสื่อสารว่า คุณค่าที่ธรรมชาติรังสรรค์เพื่อมนุษย์กลับถูกมนุษย์ทำลายได้อย่างง่ายดาย เพราะมนุษย์ไม่เห็นค่าของธรรมชาติอีกแล้ว นอกจากนี้ มนุษย์ยังมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่ทุกอย่างขายได้ เกิดความละโมภ ตักตวงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่กวีกล่าวทิ้งท้ายว่า

แต่ลูกลูกของแม่กลับแปรเปลี่ยน

ละโมภขายทรายดินกินใจฟ้า

แต่ลูกลูกบอดไปไม่เห็นค่า

ทรวงของแม่เคี้ยวกรากล้นน้านม

ขีดเขียนตามแต่ใจปรารถนา

กักกันสายธาราฆ่าสายลม

แม้มหาทะเลยังเทถม

เมื่อไรจะอิ่มสมลูกลูกเอ๋ย...

(แม่กระซิบบอกกับเหล่าลูกลูกว่า..., น. 110)

ลูก ๆ หรือมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติกลายเป็นลูก “บอดโบ” และผลกำไรที่ได้จากการค้าขายนี้ก็คือจุดประสงค์หลักที่มนุษย์จะต้องกอบโกยเพื่อผลตอบแทนที่เป็นจำนวนเม็ดเงินมหาศาล

นอกเหนือจากการทำลายธรรมชาติเพราะความละโมภและนับถือเงินตราซึ่งเป็นสิ่งสมมุติ บางครั้งผู้คนก็นำอุดมการณ์ทางความคิดหรือหลักศรัทธาที่แตกต่างกันมาสร้างความเป็นอื่นเพื่อแบ่งแยกกันเอง ดังในบท “แม่น้ำเดียวกัน” ใน แม่น้ำเดียวกัน เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2555) ให้ทั้งหมู่บ้านและแม่น้ำที่มีอายุยาวนาน คร่ำครวญถึงความเปลี่ยนแปลงของผู้คน จนถึงขั้นห้าห้าทำลายกันเอง

หมู่บ้านเก่าแก่ - แม่น้ำชรา

สิ่งใดใครสร้างข้างในเรา?

เหนือคือโบสถ์วัด - ใต้มัสยิด

ศาลเจ้าแม่กวนอิมยังยืนยล

.....

หมู่บ้านเก่าแก่ - แม่น้ำชรา

หล่อหลอมน้อมจิตความคิดนี้

ท่ามกลิ่นควันธูปเสียงประทัด

แม่น้ำร้อยสายไหลปรนป็น

พระสงฆ์และหยุดบ้านมุสลิม

หมู่บ้านเก่าแก่ - แม่น้ำชรา

ผ่านจริงผ่านเล่นเป็นกระบวน

สิ่งใดใครสร้างข้างในเรา?

แม่น้ำภายในไหลคดเคี้ยว

หมู่บ้านเก่าแก่ - แม่น้ำชรา

ร้อยพันปีว่างเปล่าและร่ำวลิก

เสียงสวดภาวนา ณ วัดเก่า

เทือกเถาเหล่ากอเฉพาะตน?

เคียงข้างโบสถ์คริสต์เชื่อมติดถนน

ศาลพระพรหมบานบนดลบันดาล

.....

ฟังว่า “อาชาน” การตรองตรึก

ผ่านฝึกผ่านฝนด้วยตนนั้น

ใครขัดใครขวางใครกางกัน

มึงไม่ต่างพรรณต่างพึ่งพา

ถักถ้อยรอยยิ้มครั้งปู่ย่า

อยู่เห็นเป็นมา - นาไร่สวน

หลากล้านประเด็นเป็นหนึ่งเดียว

ตัดรากกระชากเถาเคยกอดเกี่ยว

กราดเกรี้ยววิกฤตเกินคิดนึก

เสียงร้องผวาในคืนดึก

ด้วยซ้ำศึกข้างในใจมนุษย์...

(แม่น้ำเดียวกัน, น. 89)

ในบทประพันธ์ที่ชื่อว่า “หมู่บ้านเก่าแก่ - แม่น้ำชรา” ถึง 4 ครั้ง เพื่อย้ำให้เห็นประเด็นสำคัญเหมือนผ่านสายตาของหมู่บ้านและแม่น้ำว่า ในสมัยก่อนแม้จะมีความแตกต่างตามความเชื่อทางศาสนา แต่ผู้คนก็อาศัยอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีการแตกแยก แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปสิ่งที่ไม่เคยสร้างปัญหา กลับกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความแตกแยก การอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียวเป็นสิ่งที่ทั้งหมู่บ้านเก่าแก่และแม่น้ำชราเฝ้ามอง ทั้งวัด มัสยิด โบสถ์คริสต์ ศาลเจ้าแม่กวนอิม และศาลพระพรหม ล้วนอยู่ใกล้ ๆ กัน พิธีกรรมของแต่ละศาสนาก็ดูเหมือนจะประสมค์เกี่ยวกับการฝึกฝนตนให้อยู่ในแนวทางที่ดีของแต่ละศาสนานั้น ๆ และแต่ละฝ่ายก็ไม่ก้าวร้าวกัน กวีเปรียบเทียบว่ามิตรภาพที่ผู้คนต่างศาสนามีให้กันเหมือนกับ “แม่น้ำร้อยสายไหลปรนบัน มิ่งไม่ต่างพรรณต่างพึ่งพา” และยังให้ภาพที่แสดงมิตรไมตรีของผู้คนที่มีความแตกต่างทางศาสนาว่า “พระสงฆ์แวะหยุดบ้านมุสลิม ถักถ้อยรอยยิ้มครั้งปูย่า” เป็นการตอกย้ำว่าความสัมพันธ์เช่นนี้มีมาเนิ่นนานตั้งแต่ “ครั้งปูย่า” แล้ว

ในตอนสุดท้าย กวีตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนจึงเปลี่ยนไป ทั้ง ๆ ที่สถานที่และแม่น้ำไม่เคยเปลี่ยน สิ่งใดเป็นตัว “ตัดรากกระชากเถา” ของมิตรภาพคนต่างศาสนา คำตอบที่ได้คือ สายน้ำที่ไหลอยู่ข้างในของแต่ละคนอย่างกรวดกรัวยเป็นตัวแทนทำลาย หรือก็คือการมองคนอื่นที่แตกต่างจากตัวเองว่าไม่ใช่พวกเดียวกันอีกต่อไป ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้ “หมู่บ้านเก่าแก่” และ “แม่น้ำชรา” ที่อยู่มาเนิ่นนานต้อง “ร้องผวา” เพราะแต่ละฝ่ายต่างก็กำหนดให้ผู้ที่แตกต่างจากตน หรือเป็นอื่นจากตนกลายเป็นอีกพวกหนึ่งหรือกลายเป็นฝ่ายศัตรู ความปรองดอง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจต่อกันถูกแทนที่ด้วยความหวาดระแวง

มโนทัศน์ที่แสดงว่าแม่น้ำเผยด้านมืดในจิตใจของมนุษย์ คือการใช้แม่น้ำเป็นสื่อบอกความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของผู้คนในยุคบริโภคนิยม ที่เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่สามารถดักตวงเพื่อสนอง

ความต้องการได้อย่างไม่รู้จักจบ อีกทั้งการยึดถือในอุดมการณ์และความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันก็กลับกลายเป็นสิ่งที่นำมาสร้างความแตกแยก

4.5 แม่น้ำกับการสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติกวี

มโนทัศน์สุดท้าย แม่น้ำกับการสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติกวี เมื่อผู้อ่านอ่านบทประพันธ์ของเรวัตร์จะสังเกตได้ว่า หลายบทหลายตอนกวีจะสอดแทรกความเป็นตัวตนและกล่าวถึงชีวิตในวัยเยาว์ที่ผูกพันกับแม่น้ำและถิ่นที่อยู่ ซึ่งอาจอนุมานได้ว่าสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลทางความคิดและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของกวีที่ฝังรากลึก และมีสายน้ำเป็นตัวเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต บทประพันธ์ที่แสดงให้เห็นเด่นชัดถึงการใช้แม่น้ำสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติของกวีคือส่วน “คำนำกวี” ในเล่ม แม่น้ำที่สาบสูญ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ (2559) กล่าวถึงชีวิตในวัยเยาว์ที่เติบโตบนเรือนไม้หลังหนึ่งที่มีลำคลองหน้าบ้านว่า

ฉันไม่รู้โลกกว้างเป็นอย่างไร	ด้วยทุ่งไร่รายล้อมทั่วห้วย่มยาน
ทางลูกรัง พุ่มพงจดจดตาล	คลองหน้าบ้าน หยดยงเหลาดงไม้
ฉันเฝ้าขีดเขียนลั่น-เส้นดินสอ	เรืออีโปง พงอ้อ ทิวกอไผ่
ทุกเส้นสายเหล่านั้นช่างมันใจ	เป็นแมวหมาไก่ไรรอบตัว

(คำนำกวี, น. 5)

ภาพความทรงจำเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าของกวี กวียังกล่าวถึง “สะพานไม้” ซึ่งเคยกล่าวถึงในคำนำของรวมบทกวี บ้านแม่น้ำ สะพานไม้แห่งนี้กวีมักจะใช้เป็นທີ່ “มองน้ำไหลไหวเคลื่อนไหวอย่างเลื่อนลอย” และโลกที่กวีเติบโตมีแม่และแม่น้ำอยู่เสมอ ดังที่กวีกล่าวว่าชีวิตในวัยเยาว์ของเขา “ประกอบสร้าง” ด้วยสิ่งเหล่านี้คือ

ฉันเฝ้ามองดูแม่ตั้งแต่น้อย
ที่ต้นไม้ทั้งสิ้นให้ป็นไต่
ทั้งแหวกว่ายผุดดำเสี่ยงต่ำตึง

ทั้งเฝ้าคอยติดตามสู่ทามบึง
พินคั้งเหวเรือไม้ทองไปถึง
เด็กคนหนึ่งประกอบสร้างโลกอย่างนี้

(คำนำกวี, น. 5)

การประกอบสร้างชีวิตเช่นนี้อาจเป็นเพียง “โลกใบเล็ก-เด็กคนหนึ่ง” แต่ก็ถูกทำลายเมื่อพ่อของเขามักขาดสติเพราะความเมามาย และทำให้เขารู้สึกอยากไปจากที่นี่ แต่ผู้เป็นแม่ซึ่งเป็นแบบอย่างให้กับกวีกลับ “ทะนงมันคงนั้ก” แม่จึงเป็นผู้ให้ความมั่นคงและความอบอุ่นทางใจแก่กวีเสมอมา เมื่อเติบโตใหญ่กวีมุ่งหน้า “สู่ต่างแดนแผ่นดินอื่น” จากสถาบันเกิดมาทำงานเป็นคนงานในไร่ แม้จะเหนื่อยล้าจากการทำงานแต่เขาก็เฝ้าฝึกฝนการเขียนอยู่เสมอ เขาเล่าเรื่องยาวย้อนอดีตโดยใช้เรือและแม่น้ำเป็นตัวเชื่อมโยงให้คนอ่านไหลไปในอดีตตามกระแสความทรงจำว่า

บนคาบที่เก่าฉันเฝ้าคอย
และสายน้ำล่องไปไม่หวนคืน
เรือมหากวีเขียนนิราศ
ขอให้ฉันติดตามท่ามชล

เรือค่อยค่อยล่องมาฝ่าเกลียวคลื่น
สู่ต่างแดนแผ่นดินอื่นหลากพื้นเพ
ฉันหวังวาดทุกเมื่อเรือแรมเร่
เพื่อถ่ายเททันถึงสุดลึงคำ

.....
ก่อนพบตนเหนื่อยล้างานนาไร่
ทับกระท่อมราตรีราวมิมนตร์

.....
เรือทองไปเสาะหาปลาทุกหน
เฝ้าฝึกฝนเขียนคำคำถึงเช้า

(คำนำกวี, น. 6)

งานเขียนยังเป็นเสมือน “ตาน้ำ” ที่ช่วย “เอื่อยวยา” ชีวิตและจิตใจของกวี ก่อนหน้าที่กวีจะตัดสินใจเป็นคนเขียนหนังสือเขายังเคยทำงานในโรงงานมาก่อน แต่ตอนนี้เขาก็เป็นคนสวนที่เขียนหนังสือ คลุกคลีอยู่กับพื้นดินและธรรมชาติ กวีบรรยายถึงตัวเขาในตอนนี่ว่า

จากโรงงานพบตนเป็นคนสวน	เฝ้าชุดพรวนพลิกพื้นผองพื้นต่ำ
มองเห็นโลกปรากฏราวบรรพตธรรม	มองเห็นคำลึกลับซึ่งเป็นหนึ่งเดียว
เห็นความงามความมั่งคั่งอยู่ข้างใน	ยุคสมัยไกลห่างต่างร้อยเกี่ยว

(คำนำกวี, น. 7-8)

ในขณะเดียวกันแม่และแม่น้ำก็ยังเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และกวียังได้ยืนยันถึงเจตนารมณ์ที่จะเป็นคนเขียนหนังสือกับแม่ของเขาเช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในคำนำของรวมบทกวี บ้านแม่น้ำ “ครรลอง” ที่กวียืนยันว่าเป็นครรลองของชีวิตคือการเขียนหนังสือ และใช้ชีวิตเพื่อการเรียนรู้อยู่กับธรรมชาติว่า

มองแม่น้ำเฝ้าคำนึงคิดถึงแม่	สุดตาแลแสนไกลเกินไปสู่
คำที่วาดหยาดยวงก่อนร่วงพฐ	ใครก็รู้ทั้งปวงล้วนลวงลับ
ฉันจึงเขียนถึงครรลองอันถ่องแท้	เป็นจดหมายถึงแม่แต่ละฉบับ
พร้อมบางวรรคบางคำเฝ้าลำทับ	ว่า “แม่ครับ บทกวีได้ดีพิมพ์”...

(คำนำกวี, น. 8)

กล่าวได้ว่ามโนทัศน์ที่ 5 เป็นมโนทัศน์ที่แสดงอัตชีวประวัติของตนสอดแทรกในบทกวี แต่เป็นการสอดแทรกที่อาจเป็นประสบการณ์ร่วมของผู้คนอื่นด้วยได้ บทที่เป็นเสมือนคำนำของกวีในเล่ม แม่น้ำที่สาบสูญ ยังมีเนื้อความบางส่วนของบทประพันธ์ที่ประหวัดไปถึงคำนำในรวมบทกวีเล่มแรก บ้านแม่น้ำ ในการแสดงจุดยืนของกวีที่ตัดสินใจเลือกวิถีเถื่อนหรือวิถีตามธรรมชาติ เพื่อสร้างสรรค์งานเขียน ประสบการณ์ชีวิตและการเติบโตของกวีแสดงให้เห็นความผูกพันกับแม่ผู้ให้กำเนิด และแม่น้ำที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตตามธรรมชาติ ดังนั้นทั้งแม่และแม่น้ำ รวมทั้งประสบการณ์ในวัยเยาว์คือสิ่งที่หล่อหลอมและโอบอุ้มให้กวีมีความแข็งแกร่ง แน่วแน่ และมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์งานเขียน รวมทั้งใช้ชีวิตแบบสวนกระแส

5. สรุปผลการศึกษา

การสร้างสรรคงานประพันธ์ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ภูมิหลังในชีวิตของผู้แต่ง บางครั้งก็เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอมนทัศน์ และแสดงให้เห็นกระบวนการ หล่อหลอมทางความคิด ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดประสบการณ์ร่วม และ บางครั้งภูมิหลังชีวิตของผู้แต่งก็ทำให้เกิดจุดเด่นในการสร้างสรรคงานวรรณกรรมด้วย ดังเช่นงานวรรณกรรมของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ซึ่งเป็นกวีซีไรต์ในปี 2547 ก็เป็นกวี อีกคนหนึ่งที่มีความโดดเด่นในการสร้างจุดเด่นในงานวรรณกรรมของตน ไม่ว่าจะเป็น การถวิลหาอดีตและถิ่นที่ และแสดงสำนึกรักท้องถิ่นแผ่นดินเกิด การถวิลหาอดีตและ ถิ่นที่เป็นจุดเด่นที่ทำให้อุบลวรรณ อินพลอย (2551) เห็นว่าจุดเด่นในงานของกวีคือ การถวิลหาอดีตซึ่งแสดงให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิตในอดีต ประชญาชีวิตในอดีต สามารถนำมาปรับใช้ในปัจจุบันได้ และภาพในอดีตยังสามารถนำมาปดอบประโลม สิ่งที่ต้องเผชิญกับปัจจุบัน ดังนั้นทั้งอดีตและความทรงจำในอดีตจึงเป็นสิ่งซึ่งงดงาม ภาพสะท้อนในการถวิลหาอดีตที่ปรากฏในงานประพันธ์ยังมีส่วนทำให้ผู้อ่านนึกย้อน ไปในอดีตและเกิดการถวิลหาได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

นอกจากนี้การยึดมั่นในรากเหง้าอันมีธรรมชาติหล่อหลอมความเป็นตัวตน ก็ทำให้งานวรรณกรรมของเขาแสดงตัวตนเชิงนิเวศ ดังที่ธัญญา สังขพัฒน์ (2558) จัดให้งานวรรณกรรมของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ เป็นวรรณกรรมสีเขียว ซึ่งแสดงโลกทัศน์ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและคามงดงามของชนบท นอกจากนี้ กวีใช้งานเขียนของเขา ยืนยันว่า การมีชีวิตแบบวิถีอิสระหรือวิถีไท เป็นทางเลือกที่คุ้มค่าน่าลงยึดถือปฏิบัติ เพราะอาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของชีวิตในยุคที่เกิดความสับสนวุ่นวาย ผ่านการใช้ ทั้งความเปรียบ สัญลักษณ์ บุคคลวัต เชื่อมโยงกับชีวิต สังคม บริบทแวดล้อม ก็ยิ่งทำให้ เห็นความเป็นตัวตนและมนทัศน์ในการสร้างงานของกวีได้มากยิ่งขึ้น

ในส่วนตัวตนเชิงนิเวศที่มีการวิจัยในงานของบรรจง บุรินประโคน (2561) ก็ชี้ให้เห็นว่าตัวตนกับวัยเยาว์เป็นพื้นฐานและส่วนสำคัญที่หล่อหลอมให้กวีตระหนักรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเข้าใจ จนเป็นพื้นฐานของการตระหนักรู้ตัวตนแห่งจิตวิญญาณหรือตัวตนแห่งการประจักษ์แจ้ง นอกจากนี้บทกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ ทำให้เห็นตัวตนของกวีว่ามีความสัมพันธ์กับทั้งพื้นที่สังคมชนบทและสังคมเมือง สังคมเกษตรกรรมและสังคมอุตสาหกรรม รวมทั้งสังคมแนวชนบจาริต ทั้งจากประสบการณ์ตรงที่กวีได้สัมผัสและสัมพันธ์กับผู้อื่น และเรียนรู้ผ่านสังคม จนเป็นพื้นฐานของการตระหนักรู้ในตัวตนกับสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้งานประพันธ์ของกวีมีเอกลักษณ์

ในงานวิจัยของกอบกาญจน์ ภิญโญมารค (2551) ทำให้เห็นประเด็นที่กวีนำเสนออย่างต่อเนื่องคือ การเลือกสร้างคุณค่าแก่ชีวิตท่ามกลางความเป็นอนิจจัง และการสำนึกและความเชื่อมั่นในคุณค่าของกวีนิพนธ์ในขณะเดียวกันประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติก็เป็นประเด็นที่กอบกาญจน์ตั้งคำถามว่า ในท่ามกลางวิกฤตของสังคม ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ กวียังสื่อสารคุณค่าใดให้แก่ผู้อ่าน ซึ่งปรากฏว่าสิ่งที่กวีพยายามสื่อสารคือ การได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การเรียนรู้จากธรรมชาติ และการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ คือคุณค่าของชีวิตในทัศนะของกวี

ส่วนการศึกษาอีกเรื่องหนึ่งของกอบกาญจน์ ภิญโญมารค คือ มโนทัศน์เรื่องนิพพานในบทกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (2555) ก็ทำให้เห็นว่ามโนทัศน์ของกวี เน้นให้เห็นรากทางความคิดของพุทธปรัชญา และอังคารเป็นกวีที่มีแนวคิดสวนกระแสสังคมที่เกิดความสับสนทางคุณค่า โดยเฉพาะการยึดวัตถุเป็นที่ตั้ง คือโน้มน้าวให้บุคคลดำเนินชีวิตตามแนวพุทธวิธีผ่านการฝึกหรือพัฒนาตนทางด้านจิตใจ เพราะจิตหรือใจเป็นสิ่งสำคัญและเป็นฐานของศีลและสมาธิ อันเอื้อต่อการสร้างปัญญาเพื่อความหลุดพ้น กวีจึงแสดงทัศนะและให้ความสำคัญกับคุณภาพใจหรือก็คือการกู่ดวงใจเพื่ออิสรภาพทางจิตวิญญาณ อันเป็นหนทางไปสู่นิพพาน สังเกตได้ว่า

การทวนกระแสสังคมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เรวัตร์เลือกปฏิบัติ และยึดโยงอยู่กับการใช้ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติเช่นเดียวกับอังคาร

มโนทัศน์เรื่องนิพพานเป็นประเด็นที่ชาวตะวันตกสนใจเช่นกันซึ่งปรากฏในการศึกษาของวิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่อง มโนทัศน์เรื่องนิพพานในกวีนิพนธ์ The Light of Asia ของเซอร์เฮ็ดวิน อาร์โนลด์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า เซอร์เฮ็ดวิน อาร์โนลด์ได้ตีความและถ่ายทอดมโนทัศน์ของคำวานิพพานที่ปรากฏในงานประพันธ์ของเขาด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์ 3 แบบคือการกล่าวเชิงปฏิเสธ กล่าวเปรียบเทียบ และกล่าวเชิงปฏิทรรศน์ เพราะนิพพานเป็นภาวะที่ยากจะอธิบายให้เข้าใจได้ และมีความหมายที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง จึงต้องใช้ภาษาวรรณศิลป์สื่อสาร

คุณค่าของชีวิตในทัศนะของกวี ส่วนหนึ่งนอกจากการแสดงออกโดยการถวิลหาอดีตและถิ่นที่แล้วยังแสดงผ่านแม่น้ำ มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับแม่น้ำในผลงานของกวีทำให้เห็นจุดเด่นในมิติของธรรมชาติกับการสื่อความหมายในบทประพันธ์ และล้วนแสดงมโนทัศน์การสร้างงานที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ

ในส่วนของมโนทัศน์แรก การมองว่าแม่น้ำเป็นแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตก็แสดงความผูกพันใกล้ชิดระหว่างกวีกับผู้เป็นแม่ และธรรมชาติในวัยเยาว์ก็มีส่วนเป็นอย่างมากในการเลือกวิถีปฏิบัติของกวี

มโนทัศน์ที่ 2 ที่มองว่าแม่น้ำเป็นแหล่งเรียนรู้ทางปรัชญาก็ยังทำให้กวีเข้าใจชีวิต และนำสิ่งที่เข้าใจนี้มาหล่อเลี้ยงชีวิตและถ่ายทอดสู่ผู้อื่น อีกทั้งการมองว่าธรรมชาติเช่นแม่น้ำยังแอบแฝงสัจธรรมอันลึกซึ้ง ก็ยังทำให้กวีมั่นใจว่ามนุษย์ควรกลับไปใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

มโนทัศน์ที่ 3 การใช้แม่น้ำเป็นสื่อถึงอดีต วิถีชีวิตแบบชนบท แสดงรากเหง้าและตัวตนของกวี ก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการถวิลหาอดีตและทำให้งานเขียนของเขาถูกจัดให้เป็นวรรณกรรมสีเขียว แต่การถวิลหาหรือเน้นย้ำเรื่องราวในอดีตของเขาในบางครั้งเป็นไปเพื่อชูชูสภาพจิตใจในขณะที่ต้องเผชิญกับความผันผวน

ในยุคทุนนิยมที่กวีได้สัมผัส ในขณะที่เดียวกันกวีก็วิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่หลงไปตาม
ครรลองของวิถียุคใหม่ที่บางครั้งก็ด้อยค่าวิถีถิ่นแบบดั้งเดิม

มโนทัศน์ที่ 4 แม่น้ำเผยด้านมืดในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งด้านมืดในที่นี้แสดงออก
ด้วยพฤติกรรมที่ทำลายธรรมชาติ รวมทั้งทำลายความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ส่วนหนึ่ง
อาจจะมาจากการมองไม่เห็นคุณค่าในสิ่งนั้น และมองทุกสิ่งเพียงด้านเดียว เช่นมอง
ธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากร และการยึดมั่นในอุดมการณ์และคำสอนทางศาสนา
อย่างไม่ตรวจสอบ ก็ทำให้มองไม่เห็นความแตกต่างหลากหลาย และแยกไม่ออกว่า
สิ่งใดเป็นแก่นสิ่งใดเป็นเปลือก

มโนทัศน์ที่ 5 ซึ่งเป็นมโนทัศน์สุดท้าย กวีแสดงอัตชีวประวัติของตนผ่าน
บทกวี ส่วนใหญ่จะปรากฏอย่างประปรายในบทกวีหลายบท แต่บทที่เปรียบเสมือน
คำนำในเล่ม แม่น้ำที่สาบสูญ เป็นการกล่าวถึงเสียวหนึ่งของการสภาวะชีวิต
ของตนอย่างชัดเจน กวีใช้แม่น้ำและประสบการณ์ในวัยเยาว์เป็นสื่อแสดงให้เห็น
เจตจำนงที่แข็งแกร่งและมั่นคงในการยืนหยัดบนเส้นทางของนักประพันธ์คือ
เลือกเป็นคนเขียนหนังสือจนกระทั่งทุกวันนี้ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของกวีคือ
ผู้เป็นแม่ และกวีมักใช้ประสบการณ์ในวัยเยาว์เป็นส่วนหล่อหลอมความแข็งแกร่ง
ของจิตใจให้ดำรงเจตจำนงเหล่านี้ไว้ได้

เห็นได้ว่า แม่น้ำในความหมายของกวีจึงมิได้เป็นเพียงแม่น้ำทางกายภาพ
แต่แม่น้ำเป็นเสมือนสิ่งที่หล่อเลี้ยงและโอบอุ้มให้ชีวิตของกวีเติบโต เพื่อการแสวงหา
และการเดินทางข้างใน อีกทั้งแม่น้ำยังรินไหลไปได้ทุกที่ จึงเปรียบได้กับชีวิตที่
ต้องเดินทางเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง แต่ในขณะที่เดินทางกวีก็เตือนให้พึงตระหนักว่า
เวลาในชีวิตก็ไม่ไหลกลับเช่นเดียวกับแม่น้ำ ดังนั้นแม่น้ำจึงเป็นสื่อกระตุ้นอย่างหนึ่ง
ในการเป็นนักรู้สึกและนักเดินทางข้างใน ซึ่งการให้ความสำคัญกับโลกข้างในหรือ
การเรียนรู้ตัวตนทางจิตวิญญาณก็เป็นสิ่งที่กวียึดมั่นเสมอมา

การใช้น้ำในทัศนะให้แม่น้ำเหมือนมีชีวิต และมีมิติที่หลากหลายทั้งการเดินทาง การเก็บเกี่ยวประสบการณ์ รวมทั้งเวลาในชีวิตที่ไม่ไหลกลับ ก็ยังทำให้เห็นการแฝงหลักปรัชญาชีวิตตามกฎไตรลักษณ์ การใช้น้ำแสดงสัจธรรมในประเด็นเรื่องปรัชญาชีวิตยังปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นเรื่องลิลิตพระลอ ในสองลิลิตพระลอ พินิจขุนช้างขุนแผน ของดวงมน จิตรจักษ์ (2546, น. 25-26) กล่าวถึงบทบาทการเสี่ยงน้ำของพระลอที่แม่น้ำกาหลงได้แสดงให้เห็นความทุกข์ดิ้นรนในการเวียนว่ายตามตณหาของมนุษย์ การที่พระลอเสี่ยงว่าถ้ารอดกลับคืนมาขอให้น้ำไหลตามปกติ แต่ถ้าไม่รอดขอให้น้ำไหลวน ก็โยงกับความหวังของพระลอว่าเหตุการณ์ตามธรรมชาติจะสร้างกำลังใจในการไปหาพระเพื่อนพระแพงให้แก่ตน แต่ผลกลับออกมาตรงกันข้าม แม่น้ำที่ควรไหลตามปกติกลับไหลวน แม่น้ำในที่นี้จึงแทนความนัยว่าเกี่ยวโยงกับสัจธรรมชีวิต และเผยความทุกข์ดิ้นรนของพระลอ แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นความเด็ดเดี่ยวของพระลอด้วย

การเสี่ยงน้ำยังพบในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ในบทความของชุมสาย สุวรรณชมภู (2551) เรื่องการเสี่ยงทายในวรรณคดีไทย : เสี่ยงน้ำ เสี่ยงลูกและเสี่ยงเทียน ผู้วิจัยพบว่าการเสี่ยงน้ำพบในเรื่องลิลิตพระลอและขุนช้างขุนแผน ตัวละครใช้การเสี่ยงทายเป็นวิธีแก้ปัญหอย่างหนึ่ง มีการอธิษฐานเพื่อให้กำลังใจตัวเองแต่ผลที่ได้กลับเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม ดังเช่นในเรื่องพระลอ ตัวพระลอได้อธิษฐานว่าหากเดินทางไปเมืองสรองแล้วรอดกลับคืนมาขอให้น้ำไหลตามปกติ แต่หากไม่รอดขอให้น้ำไหลวน และน้ำไม่เพียงไหลวนเท่านั้นแต่ยังมีสีแดงด้วย ส่วนแสนตรีเพชรกล้าในเรื่องขุนช้างขุนแผนไม่ได้เสี่ยงน้ำในแม่น้ำ แต่ตักน้ำใส่แม่ขันทำพิธีปลุกเสกและอธิษฐานว่าหากพ่ายแพ้ต่อข้าศึก (ขุนแผนและพลายงาม) ขอให้น้ำเปลี่ยนเป็นสีแดง หากเสมอขอให้เปลี่ยนเป็นสีเหลือง และหากชนะขอให้เปลี่ยนเป็นสีขาว ผลที่ได้หลังคำอธิษฐานคือน้ำในขันเปลี่ยนเป็นสีแดงเหมือนในกรณีของพระลอ ก็ยังทำให้ตัวละครเกิดความทุกข์ใจและบั่นทอนกำลังใจ แต่ตัวละครทั้ง 2 ตัว ก็ยังตัดสินใจกระทำการตามความตั้งใจเดิม

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่อง “น้ำ” ในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) ของกัญจน์ปภัส สุวรรณวิหค (2558) ก็แสดงให้เห็นความสำคัญของสายน้ำที่มีบทบาทหลายด้านในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร. 1 - ร. 3) ทั้งเป็นฉาก เป็นสื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจ แสดงการประกอบพิธีกรรม แสดงทัศนคติของกวี เสริมสร้างลักษณะของตัวละครเอก และเชื่อมโยงเหตุการณ์ นอกจากนี้กวีใช้ลักษณะทางธรรมชาติของน้ำและความผูกพันระหว่างมนุษย์กับสายน้ำมาเชื่อมโยงเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือไม่มีวรรณกรรมเรื่องใดที่ไม่มีฉากหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณแหล่งน้ำเลย นอกจากนี้ น้ำยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเปรียบเทียบที่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและเข้าใจแนวคิดของกวีเพิ่มขึ้น และเป็นสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมทางเพศในบทอัครยอีกด้วย

การใช้แหล่งน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญอาจย้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ และอาจเป็นการสืบชนบในมุมมองที่ว่าธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้สัจธรรมเกี่ยวกับชีวิต และแสดงให้เห็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกันในงานของเรวัตร์กวีก็สร้างนวลักษณ์ในมุมมองที่ว่า แม่น้ำสามารถเผยจิตใจด้านมืดได้เช่นเดียวกัน แม่น้ำจึงเป็นสื่อมนต์เสน่ห์ที่สื่อถึงสภาพจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มองโลกและชีวิตทั้งแง่บวกและแง่ลบได้อีกทางหนึ่งด้วย

ความน่าสนใจอยู่ที่กลศิลป์ที่ใช้แม่น้ำสื่อมนต์เสน่ห์ถึงชีวิตทั้งระบบตั้งแต่เกิดจนตาย แต่กลศิลป์ที่ใช้นับเป็นเรื่องใหม่และยังไม่ค่อยมีการกล่าวถึง และในประเด็นแม่น้ำกับการสื่อความในลักษณะการแสดงอัตชีวประวัติกวี จะเป็นสิ่งที่มองต่างจากการศึกษาที่ผ่านมามิใช่เชิงมองตนหรือแสดงสำนักเชิงนิเวศของกวี กล่าวคือทั้งแม่และแม่น้ำล้วนมีผลทำให้กวียืนหยัดในเส้นทางที่ตนเองเลือกเดิน และไม่หวั่นไหวไปกับกระแสของสังคมยุคใหม่ที่เน้นความเจริญ และวัดความสำเร็จด้วยเงินทอง มนต์เสน่ห์นี้ต่างกับมนต์เสน่ห์ของกวี เพราะสิ่งที่กวีค้นพบว่ามีความค่าทางจิตใจก็คืองานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ ความทรงจำในวัยเยาว์ แม่ และแม่น้ำ

เอกสารอ้างอิง

- กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค. (2551). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย (พ.ศ. 2520-2547). ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค. (2555). มโนทัศน์เรื่องนิพพานในบทกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8(2), 31-47.
- กัญจน์ปภัส สุวรรณวิหค. (2558). “น้ำ” ในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจตนา นาควัชระ. (2549). วิธีแห่งการวิจารณ์: ประสบการณ์จากสามทศวรรษ. ชมนาด.
- ชุมสาย สุวรรณชมภู. (2551). การเสียดสีในวรรณคดีไทย: เสียดน้ำ เสียดลูกและเสียดเพียน. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 30(1), 80-95.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2546). ส่องลิลิตพระลอ พินิจขุนช้างขุนแผน. มูลนิธิเด็ก.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2558). มาตุคามสำนึกและการโหยหาอดีตในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พัฒน์. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 22(2), 64-91.
- บรรจง บุรินประโคน. (2561). ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พัฒน์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2564). พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. <https://www.pagoda.or.th/general-knowledge/2021-08-19-09-24-41.html>
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). สุนทรียภาพแห่งชีวิต. ณ เพชร สำนักพิมพ์.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2538). *บ้านแม่น้ำ*. คมบาง.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2547ก). *พันธุ์ฝน เพลงน้ำ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). หริกุลชัย.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2547ข). *แม่น้ำรำลึก* (พิมพ์ครั้งที่ 4). รูปจันทร์.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2555). *แม่น้ำเดียวกัน*. ในดวงใจ.

เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์. (2559). *แม่น้ำที่สาบสูญ*. ในดวงใจ.

วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล. (2550). มโนทัศน์เรื่องนิพพานในกวีนิพนธ์ The Light of Asia ของเซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 14(2), 74-84.

อุบลนภา อินพลอย. (2551). *การถวิลหาอดีตในวรรณกรรมของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.